

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра української літератури

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ПРОЗИ ОЛЬГИ
КОБИЛЯНСЬКОЇ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ
АСПЕКТИ**

Здобувача 2 курсу, групи МУУ
Ступеня вищої освіти магістра
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальності 014 Середня освіта
Предметної спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Освітньо-професійної програми
Середня освіта. Українська мова і література,
англійська мова
Дикої Софії Юріївни

Науковий керівник: канд. філол. наук,
доц. Ткаченко В. І.

Розширена шкала _____

Кількість балів ____ Оцінка ECTS ____

Голова екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ЕВОЛЮЦІЯ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ	7
1.1 Становлення Ольги Кобилянської: грані таланту.....	7
1.2 Філософські та естетичні засади творчості.....	21
1.3 Інтелектуальна проза в українській літературі та її традиції.....	36
РОЗДІЛ II. ЕТИЧНИЙ ТА ПАТРІОТИЧНИЙ ІДЕАЛ У ПРОЗІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ.....	43
2.1 Типологія інтелігентів у прозі Ольги Кобилянської.....	43
2.2 Громадське начало у романі «Апостол черні».....	55
2.3 Типи інтелектуалів у повістевій і романній творчості.....	65
РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	72
3.1 Методика вивчення романної прози на уроках української літератури в закладі загальної середньої освіти.....	72
3.2 Вивчення роману «Апостол черні» Ольги Кобилянської на уроках позакласного читання.....	77
ВИСНОВКИ.....	82
ДОДАТКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	93

ВСТУП

Прозова спадщина Ольги Кобилянської вражала сучасників своєю вишуканою красою, чуттєвістю, глибокими філософськими сенсами та настановами. Аристократизм письменниці став частиною духовного простору її героїв, найчастіше героїнь, які переживали й переосмислювали різні виклики та життєві випробування. Однією зі сторінок, що залишалась непрочитаною довгі десятиліття, є романна спадщина, зокрема твір «Апостол черні». **Актуальність** дослідження зумовлена необхідністю глибокого аналізу інтелектуальної прози Ольги Кобилянської та методикою вивчення роману «Апостол черні» на уроках української літератури.

Непересічна особистість письменниці та її творчість досі привертають увагу багатьох поколінь читачів і літературознавців. Цікавою є історія становлення Ольги Кобилянської. Її шлях до письменства не можна назвати легким, тому що у жінок її епохи на Буковині загалом не було можливості отримати освіту, працювати чи втілювати свої бажання через патріархальний устрій суспільства. Та це не зупинило новелістку й вона продовжувала займатися самоосвітою, розвивати свої здібності й писати таємно від усіх, щоб не наражатись на скептичну чоловічу оцінку чи упереджені зауваження літературних посестер.

Варто зазначити, що Ольга Кобилянська зростала в німецькомовному середовищі, тому вплив німецьких авторів був значним. Спочатку письменниця й сама писала німецькою і лише після зустрічі з Софією Окуневською та Наталією Кобринською спробувала писати українською мовою. Вони змогли показати їй усю красу нашої мови та мотивували перекласти вже написані праці на українську. Не можна сказати, що все вдалося настільки легко, але й цю перепону авторка змогла подолати. Проте чимало літературознавців критикували Ольгу Кобилянську за її «німеччину»,

захоплення зарубіжними письменниками та філософами, особливо Фрідріхом Ніцше.

Як ми вже зазначали, Ольга Кобилянська не боялася експериментувати, тому вся її творчість відзначається новаторством на жанровому, тематичному, композиційному, образному рівнях. Белетристка зробила свій вклад і в розвиток інтелектуальної прози, створивши інтелектуальний роман «Апостол черні». Цей роман відрізняється складною композиційною структурою, глибокою філософською проблематикою, цікавими та непересічними героями, котрі не боялися упереджених суджень патріархальної частини суспільства й самостверджувалися у різний спосіб. Особливо актуальним є національне питання розквіту української держави, формування національно свідомої молоді та патріотизму. Саме тому необхідно займатися вивченням цього твору на уроках позакласного читання. Існує чимало різноманітних прийомів і форм роботи для ефективного аналізу. Разом з тим, це дасть можливість здобувачам освіти ознайомитися з термінами «інтелектуальна проза», «інтелектуальний роман» і простежити розвиток цього напрямку в українській літературі від Т. Шевченка до В. Домонтовича, а також розуміти, що література має властивість змінюватися й ознаки інтелектуалізму уже простежуються у багатьох авторів ХХ – початку ХХІ сторіччя.

Мета роботи: проаналізувати інтелектуальну прозу О. Кобилянської на прикладі роману «Апостол черні».

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

- 1) проаналізувати особливості становлення Ольги Кобилянської як письменниці;
- 2) визначити вплив світової та української літератур на творчість письменниці;
- 3) з'ясувати роль громадянського начала у романі «Апостол черні»;

4) дослідити особливості вивчення інтелектуальної прози у закладі загальної середньої освіти.

Для реалізації зазначених завдань використовувалися такі **методи**: історико-біографічний, літературознавчий, творчо-генетичний, порівняльний, рецептивний, герменевтичний.

Об'єктом вивчення є інтелектуальна проза Ольги Кобилянської.

Предметом магістерської роботи є роман «Апостол черні» і методика його вивчення на уроках позакласного читання.

Методологічна основа роботи полягає у використанні історико-порівняльного, культурно-історичного, описового методів.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять праці Т. Гундорової, В. Агєєвої, В. Вознюка, С. Кирилук, Л. Луціва, С. Павличко, А.–Г. Горбач, Л. Матусяк та ін.

Наукова новизна праці полягає у вивченні творчості О. Кобилянської з огляду на висвітлення у ній особливостей інтелектуальної прози.

Практичне значення одержаних результатів виражається в можливості їх використання іншими літературознавцями у процесі аналізу творчості Ольги Кобилянської чи інтелектуальної прози, застосування як матеріалу для конспектних нотатків під час викладання у закладах загальної освіти чи закладах вищої освіти, як основа при проведенні проєктів, написанні реферативних досліджень, статей.

Апробація дослідження: Основні положення кваліфікаційної роботи виголошено на: The 4 International scientific and practical conference “Innovative development of science, technology and education” (Vancouver, Canada, 18–20 січня 2024 року), VI Всеукраїнській студентсько-викладацькій науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» 15–16 лютого 2024 року, X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна лінгводидактика в Новій українській школі: проблеми, пошуки, здобутки» 23

квітня 2024 року, V Всеукраїнській науково-методичній конференції «Теорія і практика професійної освіти: українська мова та українська література 25 вересня 2024 року, VI Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Філологічні горизонти: науковий, лінгводидактичний, філософський, соціальний, інклюзивний, національно-патріотичний вектори», 17–18 жовтня 2024 року.

Публікації: За результатами дослідження опубліковано дві статті: «Інтелектуалізм творчості Ольги Кобилянської». («Innovative development of science, technology and education», 2024. 488–492 p.) та «Тема національної ідентичності у творчості Ольги Кобилянської» (Науковий потенціал дослідника: філологічні та методичні пошуки. Збірник наукових праць викладачів і студентів. Глухів, 2024. Випуск XII. С. 159–166.).

Загальна структура дослідження: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків, додатку та списку використаної літератури, що нараховує 100 позицій.

РОЗДІЛ I. ЕВОЛЮЦІЯ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ

ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

1.1 Становлення Ольги Кобилянської: грані таланту

Українську літературу важко уявити без творчого набутку унікальної белетристики – Ольги Кобилянської. Її діяльність, не лише письменницька, значно вплинула на розвиток літератури, культури й українського суспільства загалом. Здавалося б, що немає нічого надзвичайного у цьому і чимало видатних людей працювали на благо народу, та не всі вони робили цей вибір свідомо у дорослому віці. Формування та становлення Ольги Кобилянської досі привертає увагу дослідників.

Для того, щоб краще зрозуміти особливості становлення Ольги Кобилянської як письменниці, громадської діячки та справжньої українки варто звернутися до сторінок її дитинства та травм, із ним пов'язаних, родини та найближчого оточення.

Вагомий вплив на формування та розвиток особистості письменниці мала її родина. Батько, Юліан Кобилянський – канцелярист при повітовому управлінні, був розумною, освіченою, цілеспрямованою людиною. Закінчивши лише 1 клас гімназії, не мав змоги продовжити навчання через прикру смерть матері та одруження тата з іншою жінкою. Життя з мачухою було нелегким, саме тому у 14 років він залишає рідну домівку, чотирьох сестер та подається у дорослий світ. Молодий чоловік подолав чимало кілометрів, працював на різноманітних роботах, заслуговуючи у людей повагу та підтримку. Не забував також за навчання та саморозвиток, вивчив чотири мови. Він працював на багатьох посадах, одночасно змінюючи місце проживання і його родина завжди була поряд.

Мати Ольги Кобилянської, Марія Йосипівна, походила з роду відомого німецького драматурга Захарія Вернера по батьківській лінії та аристократичної польської родини – по материній. Батьки Марії знали та поважали українську мову, що також передалось їх доньці. Також на

ставлення до культури вплинуло виховання в українського священника Миколи Урицького. Та найголовнішим фактором стало кохання до Юліана Кобилянського: вона повністю прийняла його мову та віру.

Сама Ольга Кобилянська була пов'язана з матір'ю і багато писала про неї в автобіографіях і творах. Мама відіграла важливу роль у формуванні рис характеру письменниці. Якщо від батька Ольга Кобилянська перейняла внутрішню міць і вміння долати труднощі, то від матері – любов до родини, друзів, турботу про сім'ю, гармонію та спокій. Як і мати, новелістка допомагала по господарству, піклувалася про братів і сестру, попри своє бажання приділяти багато часу письменству. Цю привітну вдачу та доброту помічали усі, кому вдавалося познайомитися та поспілкуватися з Марією Кобилянською. Наприклад, Леся Українка називала її святою Анною: «Хтось часом так уміє до роботи взятись, що тільки «го-го!» (але то як треба, а взагалі то хтось таки лінюх, нема що). Прошу сказати св. Анні, що хтось був би дуже щасливий, якби міг їй хоч щось трошки помагати, як приїде, аби тільки св. Анна на те дозволила» [28].

Можна знайти певну схожість між батьками письменниці та батьками головного героя роману «Апостол черні» Юліана Цезаревича: суворість, майже жорстокість батька переплітається з мудрістю та лагідністю матері: «Мати – поважна, маломовна, терпелива – добра газдиня і в їх обширній, хоч низькій, хатині була, коли б і не заглянув в ню, взорова чистота і лад, дарма що батько відказував, що ніде не бачив стільки недбальства і ліні, як по «слав'янських домах», що потягає за собою злишні видатки, легкодушність і злу «репутацію». Пані Цезаревич (з дому священничого) мала лиш одну відповідь на такі і подібні його замітки – що, мовляла, Господь судією над всіма – та що, доки в неї руки живі, доти і буде все добре і чистота в її хаті піддержувана, а що інше, що до мужчини належить, нехай творить він. З тим бралася спокійно за свою працю» [38, с. 9].

Важливо також зазначити, що саме мати підтримала доньку у її пробах пера. «Скільки то чуття, глибокого, святого чуття... Скільки безграничної доброти, біблійної лагідності, жіночої ніжності мала вона в собі» – саме так описувала матір новелістка [6, с. 21].

Один із найвизначніших творів, повість «Царівна» Ольга Кобилянська присвятила саме своїй матері. Та і в інших творах у різних жіночих образах ми знаходимо риси характеру Марії Кобилянської.

Загалом у родині Кобилянських було семеро дітей: Максим, Юліан, Євгенія, Ольга, Степан, Олександр і Володимир. Усі діти мали чудове виховання, гарну освіту, були всебічно розвиненими особистостями. Крім того, не залишалися байдужими до мистецтва: вміли добре малювати, грати на музичних інструментах, мали письменницький хист.

У сім'ї побутовала дружня атмосфера, брати і сестри підтримували і допомагали один одному. Хоч Ольга Кобилянська любила всіх своїх братів і сестру, але найсильніший зв'язок у неї виник з двома братами: старшим Максимом і молодшим Володимиром. Максим завжди підтримував починання сестри у її спробах писати, привозив різноманітні книги з міста, допомагав із самоосвітою. Ольга Кобилянська так писала про брата: ««Рідко трапляється, щоб брат і сестра були так тісно зв'язані одне з одним, як ми... Я живу тільки для Макса, для Куци, для своїх ідей, більше в мене нічого немає. Я цілими днями нічого не роблю, лише читаю, Макс теж казав мені якомога більше читати...» [41, с. 17].

З Володимиром вони теж мали чимало спільного, часто вели відверті розмови та ділилися своїми намірами. Саме складна доля брата і спонукала Ольгу Кобилянську написати повість «Через кладку», де вона використала багато біографічних матеріалів і створила образ головного героя з прототипу свого улюбленого брата.

Також варто звернути увагу на відносини між Ольгою Кобилянською та її сестрою, Євгенією. На превеликий жаль, у них не було можливості

отримати освіту, але це не стало перепорою на шляху постійного саморозвитку. До того ж Євгенія мала неабиякий музичний таланти з 9 років займалась музикою. Їй пророкували долю видатної піаністки, але цього не сталося. Натомість Євгенія Кобилянська вийшла заміж за Юліана Урицького і переїхала з родинного дому, забравши з собою фортепіано [6, с. 16–17].

Це стало важкою втратою для молодшої сестри: «В мене щось болить у серці, а через кімнату, де стояло фортепіано, я не можу перейти – його ж бо там більше нема. Я просто хвора з жалю, у мене болить кожен нерв, я хотіла б плакати, та мені соромно» [42, с. 344].

Хоч мрія про музичну кар'єру так і залишилася нездійсненою, письменниця змогла перенести музику у свої твори. Також варто зауважити, що Ольга Кобилянська пожертвувала не лише цим прагненням, а й бажанням стати актрисою театру. «Мені відповіли, що ладні мене взяти й чекають мого приїзду, якщо не буде заперечень з боку моєї родини. Я, звичайно, не могла татові нічого сказати, бо напевне спалахнула б нова буча. А крім того, Генця виходить заміж, і я не можу залишити бідолашну мамцю, бо вона часто хворіє і якось особливо мене любить. Татко теж нездужає, став сварливий і дратівливий. Що б тут без мене було? Тому я відповіла, що батьки мені не дозволяють і я не можу здійснити свого наміру. Лист мій був дуже ввічливий, я написала, що не кидаю думки піти на сцену. Я багато, дуже багато втратила, що не пішла, але тепер учитимуся співу і колись таки поступлю до театру. Хто зна, які ще можуть настати часи, тобто, що вони принесуть?» [6, с. 27–28].

Ольга Кобилянська важко працювала по господарству, займалася самоосвітою й письменництвом – робила все, що могла, щоб допомогти батькам, які дуже часто хворіли й не мали такого міцного здоров'я: «Майже все, що я коли-небудь діставала за письма, я майже все давала мамі. Не можу терпіти як вона журиться. Тому я ніколи не могла собі більшу суму зложити,

бо все «визичала» – тай сиділа дома, як та курка. Тепер не хочу дальше так жити...» [42, с. 237].

Отже, родина була надзвичайно важливою для письменниці, саме тому вона була готова жертвувати своїми бажаннями й можливостями задля комфорту сім'ї. Саме така позиція, на нашу думку, дуже часто стає травмою для особистості, наділеної творчим потенціалом. Коли людина приносить себе в жертву обставин, вона не може продукувати однаково велику й перспективну працю. Хоча, з іншої сторони, усі нереалізовані мрії чи проблеми легко прочитуються у відомих творах, що є психологічним портретом письменниці.

Не менш вагомим для Ольги Кобилянської було її оточення: друзі та знайомі. Наприклад, Софія Морачевська-Окуневська – перша лікарка в Австро-Угорщині, докторка медицини, громадська діячка, феміністка і вірна товаришка Ольги Кобилянської. Їхня дружба тривала 44 роки. Ось як пригадувала першу зустріч Ольга Кобилянська: «Познайомившись у 18-19 року життя з донькою повітового лікаря Атанасія Окуневського, Софією, що бажала здати гімназійну матуру, я мов відродилась. Від неї пішло мені те світло, за яким я так тужила, невиразно мріла» [57].

Софія Окуневська була вельми цілеспрямованою, вихованою, освіченою дівчиною, яка точно знає, чого прагне досягти і виборює це всіма силами. Їй вдалося отримати вищу освіту і стати лікаркою у той час, коли суспільство ще було зашорене стереотипами про місце жінки у соціумі. Вона витратила чимало часу та зусиль на навчання з викладачами, самотійно студіювала різні предмети для того, щоб скласти іспит і всі її старання дали позитивний результат – місце на медичному факультеті Цюрихського університету. Після завершення навчання Софія Окуневська зайнялася лікарською практикою. Саме вона разом з Наталею Кобринською спонукали Ольгу Кобилянську перейти на українську мову: «Вони обі звернули мою увагу на те, що мені як Українці треба писати по українськи, прирікаючи

старатись для мене за відповідними творами, котрі відзначались би не лише цікавим змістом, але і гарною мовою» [1].

Вона ж мотивувала Ольгу Кобилянську навчатися, розвиватися, читати різноманітну літературу для того, щоб покращити свої письменницькі навички: «Зараз ніхто не може писати, просто маючи талант, потрібно мати більше знань» [57].

Ольга Кобилянська залишалась вірною подругою до самої смерті лікарки, яка закінчила своє земне життя у 1926 році. Також відомо, що прототипами різноманітних героїв творів письменниці ставали близькі люди. Не стала винятком й Софія Окуневська, яка має чимало схожих рис з головною героїнею новели «Valse melancholique» Софією. Наприклад, любов до музики, гра на піаніно: «вона так гарно грала Шопена, що я, слухаючи, гірко заплакала» [57].

Іншою людиною, яка була не менш важливою для письменниці є Августа Кохановська – відома та успішна буковинська художниця, громадська діячка та феміністка. Чимало фактів її життя є невідомими, але можна з впевненістю сказати, що попри це вона залишила слід в історії мистецтва.

Як стверджує мистецтвознавець, член Національної Спілки художників України Тетяна Дугаєва: «Августа Кохановська дійсно навчалася в одному з кращих мистецьких навчальних закладів Європи – у Віденській школі декоративного та прикладного мистецтва, повна назва якої «Kunstgewerbeschule des K.K. Osterr. Museums fur Kunst und Industrie in Wien», нині – Віденський університет прикладних мистецтв» [27, с. 6].

Познайомившись дітьми, вони продовжували товаришувати протягом усього життя. Варто зазначити, що вся родина Кохановських відіграла неабияку роль у формуванні особистості Ольги Кобилянської: «Вчора я ходила до Кохановських...З ними я стаю добра й така дитинна, як вони» [25].

Дім Йозефа Кохановського став осередком культури й розвитку у містечку, де збиралися поважні люди з відомих родин. Саме тут Ольга Кобилянська мала змогу читати різноманітні книги, слухати музику, інколи й грати самостійно, брати участь у театральних поставах, знайомитися з різними освіченими людьми. Тому це місце було надзвичайно важливе для письменниці.

Разом з Августою майбутня новелістка поділяла любов до природи й навколишнього світу. Вони проводили чимало часу, блукаючи лісами й горами, зачаровані неймовірною красою Кимполунгу. Під час таких прогулянок вони лише зміцнюють свою дружбу. Ось як пригадувала цей період Августа Кохановська у своєму щоденнику: «Як звичайно, пішли ми сьогодні на гору з Євгенією і Ольгою в міжгір'я. Ольгу бачу я щоденно, а коли ми не бачимось, то сумую. І завжди радію і з тугою очікую хвилини, коли ми зустрінемося. Я її дуже люблю, вона мене теж любить, я це знаю. Я почуваю себе дуже щасливою. Моїм гарячим бажанням було мати таку подругу. Я її знайшла. Без неї я не могла б жити» [25].

Ольга Кобилянська також цінувала цими стосунками і навіть присвятила подрузі одну з новел, а саме «Людина з народу»: «завжди повна поезії, повна туги і повна краси, завжди така гарна, саме така, як я люблю» [25].

Їхня спільна любов до прекрасного втілиться й у їх роботах. І власне Кохановська у майбутньому буде ілюструвати твори Кобилянської. Ця міцна дружба пережила навіть переїзд Августи Кохановської разом з родиною до Чернівців: «Мені шкода тільки Густоньки, вона мила, чиста, добра істота. Такого ангела, як вона, я вже ніде не знайду. Вона мила, чиста, добра істота. О, наскільки вона була краща до мене, ніж я до неї!» [25].

Таким чином, Августа Кохановська стала однією з найближчих соратниць Ольги Кобилянської, що безперечно мало вплив на її творчу діяльність.

Неможливо не згадати видатну письменницю, публіцистку, громадську діячку та засновницю феміністичного руху на Західній Україні Наталію Кобринську, яку пов'язує з Ольгою Кобилянською довга і складна життєва історія.

Наталія Кобринська безперечно зробила значний внесок у розвиток української літератури, загальний інтелектуальний і культурний розвій молоді, а особливо жіноцтва в Україні. Саме вона разом з Оленою Пчілкою уклала альманах «Перший вінок», де змогли надрукувати твори Ганна Барвінок, Дніпрова Чайка, У. Кравченко, С. Окуневська, А. Павлик, К. Попович, М. Рошкевич, Леся Українка, О. Франко, видавала збірник «Наша доля». Та дуже часто ім'я Наталії Кобринської звучить лише у контексті питань фемінізму та емансипації жінок, але насправді коло проблем, що порушувала у своїх творах письменниця набагато ширше: реалістичне зіставлення трагедії села та міського панства, творення української інтелігенції, піднесення почуття національної свідомості та багато інших [16].

Знайомство з Наталією Кобринською у 1885 році стало визначним і для Ольги Кобилянської. Хоча історію їхньої дружби не можна назвати легкою, адже почалося усе з неприязні і відверто негативних почуттів. А було це пов'язано з письменницькою конкуренцією, запальними характерами та ураженими амбіціями. Ольга Кобилянська через Софію Окуневську-Морачевську передала Наталії Кобринській свої твори, щоб та показала їх Остапу Терлецькому – публіцисту та літературознавцю, який колись допоміг розвинути талант самій Кобринській. Та замість того, щоб підтримати Ольгу Кобилянську, вона лише висміяла її перші спроби письма. Саме так гадала і висловлювалася у щоденникових записах О. Кобилянська: «Наталічко, Наталічко, чому я тебе ненавиджу? Ах! Як я тебе ненавиджу, а от коли твоєю новелу читала-м, то ще гірше, тому, що ти мене скривдила! Чому ти не сказала Терлецькому, що то моя перша робота? Чому ти навіть її до кінця не

хтіла прочитати? А ти не знала, як мені в душі виглядало, з яким повір'ям, з яким чувством я мою першу роботу тобі дала... Ви мене висміяли... Я ані словечка від вас не дістала... то була критика, то мене мало поучити, на котру дорогу я мала вступити?» [41, с. 70]. Чи справді Н. Кобринська так висловила про роботи своєї колеги достеменно невідомо, але саме це вплинуло на таке ставлення з боку новелістки.

Пізніше станеться ще одна прикра ситуація з творчим доробком Ольги Кобилянської: її твір не допустять до друку в жіночому альманасі «Перший вінок». На прохання Наталії Кобринської, Ольга Кобилянська напише оповідання для друку, але його захочуть змінити. Хоч письменниця змириться і з цим, але твір так і не з'явиться на сторінках альманаху. Як стверджує Алла Швець: «Імовірно, затіявши певну авантюру з потенційно успішним твором Кобилянської, Кобринська оберігала від ненавмисного сюжетного дублювання власний, тому й зважилася на редакторську інтервенцію в текст буковинської авторки» [98].

Як бачимо, навіть на зламі XIX – XX сторіч гостро сприймався факт, коли редактор чи видавець без дозволу втручалися у твір, не повідомивши письменника про це втручання.

Примітно додати, що деякі сучасники стверджують, що оповідання так і не потрапило до альманаху через Івана Франка, а не Наталію Кобринську. Про це писав і сам Іван Франко: «Я ані на хвилю від першої появи Ольги Кобилянської на полі нашої літератури не сумнівався про її талант. Правда, перше її оповідання, написане для «Першого вінка» німецькою мовою, я признав не вартим друку задля його солодкаво сентиментального, марлітівського стилю, і панна Кобилянська з часом помирилася з моїм осудом» [93, с. 13–414]. А втім винуватити письменниця продовжувала Н. Кобринську.

Іншою причиною недоброзичливості стало кохання Ольги Кобилянської до брата Наталії Кобринської Євгенія Озаркевича, але він не

відповів на її почуття, що викликало зневагу до усієї родини: «Я не хочу, не хочу його любови, хочу тільки, щоб ми приятелювали, я не хочу мати нічого спільного з Озаркевичами, вони всі облудні й зарозумілі, а Натальця найгірша, та й він такий самий. Я не хочу ані любити його, ані щоб він мене любив. Я їх усіх терпіти не можу і його також, я хочу зненавидіти його» [41, с. 46]. Хоч побудувати стосунки з об'єктом своїх симпатій О. Кобилянській не вдалося, натомість у національній самореалізації ці почуття допомогли якнайкраще. Адже саме Євген Озаркевич, як і Наталія Кобринська мотивували писати українською, творити для рідного народу. Ба більше, у шлюбі Ольга Кобилянська бачила себе лише з українцем: «Я маю незвичайний запал до писання, це ідея, для якої я живу, більше в мене нічого немає. Одруження з кимось іншим, не з освіченим українцем, для мене гидке» [41, с. 58].

І все ж, не зважаючи на такі складні взаємини на початку знайомства, все змінилося після особистої зустрічі та гостин Ольги Кобилянської у Болахові: «Я мешкаю в Кобринській, вона дуже інтелігентна і справді обдарована жінка» [41, с. 185].

Цей період є знаковим для Ольги Кобилянської з огляду на пізнання соціальних особливостей життя українців на Галичині, розвиткові своїх здібностей як письменниці та знайомстві з багатьма відомими представниками української інтелігенції. Очевидно, що після цього виникла справжня дружба і симпатія між двома амбітними літераторками, зацікавлені у письменницькому поступові жінок Буковини. Під впливом Наталії Кобринської Ольга Кобилянська зацікавилася «жіночим питанням», що стало наскрізною лінією багатьох творів новелістики. Її розвідка «Дещо про ідею жіночого руху», з якою вона виступила на з'їзді «Товариства руських жінок» у Чернівцях, мала вплив на подальше формування феміністичної думки сучасників.

Надалі Ольга Кобилянська лише захоплюється і возвеличує свою старшу товаришку, гірко шкодуючи про минулі образи: «Вона прекрасна людина, і мені встидно, що були в мене хвилі, в котрих я клонилася вірити, що вона мені завидує. Вона мені не завидує, не завидувала ніколи, се вона навіть не може, бо на те заінтелігентна і заталановита» [43, с. 369]. Спілкування з Н. Кобринською допомогло О. Кобилянській у повній мірі розкрити свій талант, поглибити знання, краще пізнати емоційні та психологічні межі людини і перейняти той неоціненний літературний досвід від досвідченої наставниці.

Також варто зробити декілька зауваг щодо товаришки Ольги Кобилянської, яка привертала чи не найприскіпливішу увагу літературознавців – Лесі Українки. Постать Лесі Українки є однією з найвизначніших в історії української літератури та культури. Її діяльність, не лише як талановитої письменниці та поетеси, а й громадської діячки, публіцистки і перекладачки була винятковою для розвитку письменства.

Як стверджує Тамара Гундорова, знайомство модерністок відбулося за сприяння Михайла Павлика – відомого громадського діяча та літературного критика, який неабияк поважав усю родину Косачів, особливо Лесю, з якою неодноразово радився стосовно своїх публіцистичних планів. Саме він надіслав їй повість Ольги Кобилянської «Царівну» (перша назва «Лореляй»), і ось, що вона відповіла у листі від 4 (16) березня 1891 р.: «Перш усього маю сказати, що мені дуже сподобалась «Лор[елея]», щось є у ній свіже, молоде та оригінальне, в сій повісті я бачу правдивий літературний талант, а не дилетантизм літерацький, що вже так обрид мені в нашій літературі» [50].

Пізніше Леся Українка сама напише Ользі Кобилянській, що стане початком тривалого та щирого листування. Проаналізувавши їх епістолярій, можна зробити висновок, що вони мали чимало спільного, розуміли одна одну й могли відверто висловлювати свої думки на різноманітні теми, що варіювалися від літератури й жіночого питання до любовних справ і

сімейних колізій. Слід додати, що на той час і Леся Українка, і Ольга Кобилянська вже вирізнялися з-поміж усіх українських митців, що не завжди позитивно сприймалося оточенням. Тому ця дружба була настільки важливою для обох – вони відчували ту підтримку, якої не можна було очікувати від інших.

Наприклад, чимало літературознавців критикували Ольгу Кобилянську за те, що вона перейняла чимало з німецької літератури, Леся Українка ж навпаки бачила у цьому лише перевагу: «Я, власне, хотіла зазначити різницю між поглядами галицької критики і моїми: гал[ицька] критика докоряє Вам німеччиною, а я думаю, що в тій німеччині був Ваш рятунок, вона дала Вам пізнати світову літературу, вона вивела Вас в широкий світ ідей і штуки, – се просто б'є в очі, коли порівняти Ваші писання з більшістю галицьких (я тут не маю на меті, напр[иклад], Франка, бо він не належить до більшості); там (у гал[ицьких] писаннях) чути закуток, запічок, – у Вас гірську верховину, широкий горизонт» [50].

Ольга Кобилянська була втішена, коли отримала листа від Лесі Українки про що і написала Василю Стефанику: «Пише по раз перший; прочитала «Покору», хоче дещо з нарисів на російське перекласти – і просить дозволити те. Відтак пише ще много інших милих речей. Вона така нещаслива, пане Стефаник, – вічно хора, а проте в неї такий сильний дух. Її треба любити. Їй напишу, і натхну лист теплом своєї душі» [26].

Особисті зустрічі та знайомства з родинами лише зміцнюють цей зв'язок між двома письменницями. Переломним моментом спілкування стала важка хвороба близького друга Лесі Українки – Сергія Мержинського. Весь цей час вона була поруч, аж до самої смерті коханого. На тлі цих душевних поривань вона створить драматичну поему «Одержима», а у листі до Ольги Кобилянської після втрати близької людини щиро зізнається: «Нічого мені не хочеться, нічого мені не треба, я примушую себе хотіти і вмовляю, ніби те чи інше потрібне мені. Я страшно втомлена фізично і морально і, здається, спала

б без кінця, однак спати багато не можу, тільки лежу часами по цілих днях» [50].

Та у цьому ж листі вона висловлює своє бажання поїхати на Буковину й відвідати товаришку: «Мені хочеться Ваших тихих речей, Ваших лагідних поглядів, Вашої ще не чуваної для мене музики, мене ваблять Ваші незнані, а вже милі гори і вся Ваша країна, що здавна мрією моєю стала» [50].

Ольга Кобилянська також переживає не легкі часи, тому що в той час у неї відбувається розрив з Осипом Маковеем, який не погоджується на її пропозицію одружитися.

«Тут виникає їхня близькість, приватно-інтимні імена «хтося» і «хтосічка», тут зав'язується довірливе спілкування, «поза втомлених коней» і гіпнотичні «паси» та масажі, якими подруги знімають приступи істерії» – зазначає Тамара Гундорова [17].

Навіть тоді, коли Леся Українка зуміла залікувати свої душевні рани й віднайшла особливу підтримку в особі Климентія Квітки, її дружба з Ольгою Кобилянською залишається надзвичайно вагомим. Це саме той випадок, коли особисті взаємини кардинально вплинули на творчість обох письменниць. І Леся Українка, і Ольга Кобилянська спромоглися писати всупереч усталеним патріархальним канонам, змінили сприйняття української жінки в літературі, розширили жанрові межі, збагатили проблематику новими темами. Та невідомо, чи зуміли вони це зробити без взаємної підтримки та розуміння. Навіть після смерті Лесі Українки, її мати Олена Пчілка визнавала винятковість спорідненості доньки й Ольги Кобилянської: «...я знаю, що Ви не тільки поважали її як талановиту письменницю, але й любили її особисто. Вона Вас теж любила дуже; між вами була справді якась *Wahlverwandtschaft* [нім. «виняткова спорідненість»]» [26].

Як людина тонкої душевної натури, Ольга Кобилянська завжди чутливо сприймала відмови, особливо у романтичному плані. Тому розрив з Осипом Маковеем став поштовхом до написання найкращих феміністичних

творів. Теми для багатьох повістей презентувало життя та нерозділене кохання. Їх історія кохання, чи кохання Ольги Кобилянської до Осипа Маковея, досі є темою розвідок літературознавців. Та не варто забувати, що Осип Маковей відомий не лише своїм особистим життям, це визначна постать в українській літературі: публіцист, літературний критик, перекладач, редактор і журналіст. «Без його подвижницької праці доробок багатьох літераторів Західної України був би нині значно скромнішим. А багатьох імен ми би ніколи й не дізналися, якби не зусилля пана Маковея» [100].

Знайомство Ольги Кобилянської з Осипом Маковеем сталося в 1895 році, коли публіцист переїхав у Чернівці задля роботи на посаді редактора відомого часопису «Буковина». Саме тоді й зароджується міцна дружба-співпраця, яка матиме позитивний вплив у житті обох творчих особистостей. Осип Маковей аналізуватиме творчість письменниці з великими зусиллями й напрочуд вдало, а Ольга Кобилянська – робитиме це у відповідь. З часом їх стосунки стають все ближчими, але саме це й лякає О. Маковея. Він не може відповісти на її почуття й прийняти її пропозицію одруження. Для Ольги Кобилянської це стає сильним ударом, який ж часом їй допомагає пережити література та вірні товариші, наприклад Леся Українка.

Крім Осипа Маковея, Ольга Кобилянська співпрацювала з багатьма літературознавцями, та особливу увагу варто звернути на вченого Степана Смаль-Стоцького. Відомий викладач, академік, громадський діяч був тісно пов'язаний з розвитком творчості письменниці. Найбільш детальна та повна автобіографія новелістки «Про саму себе» була створена саме в листах до С. Смаль-Стоцького. Разом з викладачем Ольга Кобилянська подорожувала Наддніпрянською Україною та відвідала чимало знакових історичних місць. Вона щиро захоплювалася його важливою працею, відданістю своїй справі та заохочувала продовжувати трудитися. Академік зі свого боку займався дослідженнями праць белетристики, особливостями її творчості, аналізував

твори разом зі студентами. Він відзначав новаторство авторки, захоплювався важливою проблематикою, зокрема питаннями фемінізму та емансипації особистості. Також дослідник підкреслював створення сильних жіночих характерів, які ставали прикладами для багатьох людей. Не оминув С. Смаль-Стоцький і патріотичний бік творчості, любов до рідної землі та заклики новелістки виховувати стійких, чесних і сміливих громадян, які зможуть відродити рідну державу. Особливо цікавою є його розвідка про повість «Земля» [11, с. 84–97].

Отже, ми проаналізували головні чинники, що мали безпосередній вплив на формування особистості та літературного стилю Ольги Кобилянської. Передусім, це родина, яка відіграла значну роль у розвитку світогляду та рис характеру майбутньої письменниці. Не менш вагомим є й оточення новелістки, той культурний осередок, у який вона потрапила ще у дитячому віці справив сильне враження на творчу душу Ольги Кобилянської. І не варто забувати про жіночу підтримку й мотивацію у більш дорослому віці, оскільки якби не вплив Софії Морачевської та Наталії Кобринської, невідомо, чи почала б Ольга Кобилянська писати українською. І подальше заохочення від української письменниці Лесі Українки, яке лише утвердило віру у правильність обраного шляху. Безперечно, це не вичерпний список тих, хто відіграв важливу роль у житті белетристки, але дослідження найбільш відомих і значних постатей у її житті.

1.2 Філософські та естетичні засади творчості

Філософські та естетичні основи творчості письменниці були закладені під впливом світової літератури та філософської думки, особливо німецької. Також Ольга Кобилянська досліджувала англійську й скандинавську культури. Цей сильний зв'язок із світовою літературою зумовлений передусім місцем життя й родинними зв'язками, адже її мати походила з відомого німецького роду Вернера. Як стверджує письменниця в

автобіографії: «її мати була з російської Польщі, а батько Німець з Познанщини, Йосиф Вернер, котрий за для жінки (моєї бабуні) привчився по польськи, так що вдома в них говорилось виключно сею мовою» [1].

Хоч чимало представників народницької течії гостро критикували Ольгу Кобилянську за те, що вона у своїх творах спиралася саме на традиції німецької літератури, знайшлися ті, хто змогли гідно це оцінити. Наприклад, Леся Українка, яка запевняла у листі: «Коли Ви з німецької школи прийшли на Україну, то прийшли свідомо, знаючи, куди і навіщо, отже, тепер нема страху, що Ви покинете її» [50].

Відчутний вплив на життєву та літературну позицію Ольги Кобилянської мали різні авторитетні автори. Як зауважувала новелістка у своїй автобіографії, найбільше її цікавили твори Й. В. Гете, Г. Гейне, Ф. Шиллера, Й. Г. Гердера, В. Шекспіра, М. Метерлінка, Г. Ібсена, Г. Келлера та багатьох інших. Особливу увагу варто звернути на видатного німецького філософа та філолога Фрідріха Ніцше, думки якого позначилися на роботах різних українських письменників.

«Ідеї Ніцше спричинилися загалом до теоретичного, культурософського, етичного й естетичного розгортання українського модернізму» – саме так охарактеризувала силу впливу Ніцше Тамара Гундорова [18, с. 151–152].

Докази того, що Ольга Кобилянська вивчала праці німецького філософа, знаходимо в її творах, де герої або полемізують стосовно його повчань, або напряду цитують деякі праці. Загалом думки літературознавців розділилися стосовно того, наскільки Ольга Кобилянська поділяла думки мислителя. Дехто стверджує, що вона була його послідовницею і втілювала ідеї у своїх творах, інші ж навпаки, переконані, що белетристка не сприймала ніцшеанство. Особливо гостро критикував Ольгу Кобилянську Сергій Єфремов, який запевняв, що «герої Кобилянської – це все-таки «аристократи духа»; вони хочуть вживити в собі ідеал надлюдини: «бути передовсім собі

цілею» і «не дбати о загал»; для такої надлюдини «не можуть існувати права», тобто ніякі певні обов'язки й повинности до громадянства; вона хоче ізолювати себе од громади, нехтує нею и кидає їй повний ганьби і презирства виклик» [31, с. 428].

Погодитися з цим твердженням важко, тому що герої Ольги Кобилянської ніколи не зациклювалися на собі, а намагалися дослідити світ, поглибити свої знання й досягнути гармонії та спокою, не зважаючи на те, на якому щаблі суспільного поділу знаходяться. Герої не перебувають «в ізоляції» від інших, а навпаки докладають зусиль, щоб знайти своє місце у соціумі. Та разом з тим, вони не прагнуть бути у центрі подій і не чекають на визнання. Їх цілком задовольняє безпечне та мирне існування у злагоді з собою та природою.

І як відповіла письменниця на подібні закиди в автобіографії: «Мені приходилось не раз вже боротись в життю з вузкоглядністю, тупоумством і невірними поглядами, що походили з традиційної заскорузлості, сильної своєю довголітністю. Самітна, в цім своїм завороженім крузі, без яких будь матеріальних засобів, та шукаючи душевного вдоволення й визволення, я писала, як знала свої новелі, нариси і оповідання без вагання... не по глибоких «розмишленнях» – ні, вони ішли дорогою серця» [1].

Іншої думки дотримувався Микола Євшан, який заявляв, що Ольга Кобилянська «схопила ліричний елемент його філософії», але «до її характеру це не підходить» [30, с. 87].

Схоже судження висловив літературознавець і публіцист Лука Луців у дослідженні «О. Кобилянська і Ф. Ніцше»: «Оригінальність Кобилянської саме в тому, що вона, як сама про це пише, «по своєму» розуміла думки німецького філософа [55].

Шукати глибших сенсів у працях буковинки закликав і Ю. Мулик-Луцик: «Твердити знов, що ідеологією Кобилянської є «краса для краси» це значить зосереджуватися лише на «одязі» творчості письменниці.

Кобилянська була в літературі філософом, єдиною в цілій світовій літературі жінкою-філософом, і ця честь спливає на всю українську націю взагалі, а на українське жіноцтво зокрема» [61, с. 14].

Ольга Кобилянська пояснила своє ставлення до творчості Фрідріха Ніцше так: «Щодо Ніцше, то правда, він мене займав своєю глибиною й деякими думками на будуче, але, щоб я вже так дуже віддавалася впливу цього молодого філософа, то ні. Попросту з причин, що не могла його дістати, і деякі місця були мені затуманені» [54, с. 12].

Т. Гундорова стверджує: «Модерністський перелом *fin de siècle*, безперечно, відбувається в українській літературі під знаком Ніцше. Ідеї Ніцше спричинилися загалом до теоретичного, культурософського, етичного й естетичного розгортання українського модернізму» [18, с. 151–152].

Які головні принципи філософії «надлюдини» можна виділити:

1. навколишній світ – доскональний;
2. формування єдиної спільної моралі;
3. відсутність та заперечення моральних, християнських догм багатьох культур і народів;
4. досконале вміння контролювати себе та свої вчинки, стримувати душевні поривання;
5. прийняття відповідальності за власні дії;
6. самостійність, обмеження у спілкуванні з багатьма людьми;
7. покращення зовнішнього вигляду та фізичної форми;
8. яскраво виражене бажання проживати кожную мить свого життя;
9. моральна вищість чоловіків над жінками;
10. заперечення фемінізму та емансипації [99, с. 111–113].

У деяких творах О. Кобилянської ми можемо віднайти цитати Ф. Ніцше, посилання на його праці або роздуми героїв над його ідеями. Особливо у таких творах як «Царівна», «Природа», «Некультурна», «Він і вона».

Отже, філософія Ніцше, зокрема його ідея про надлюдину, мала вплив на творчість Ольги Кобилянської, але белетристка аналізувала та мала власну інтерпретацію відомого вчення.

Ще однією важливою літературною посестрою в житті Ольги Кобилянської стала німецька письменниця Євгенія Марлітт. Відома авторка жіночих романів розпочинала свій шлях як співачка, закінчила Віденську музичну консерваторію за сприяння княгині Шварцбург-Зондергавзен. Та з часом втратила слух і певний час провела як компаньйонка княгині. Саме тоді вона дізналася багато нового про вище німецьке суспільство, що в подальшому знадобилося при написанні романів. Її твори стали досить популярними в Німеччині [12, с. 46].

Ольга Кобилянська описувала, який вплив на її творчість мала письменниця Марлітт: «Мене вже не переслідує та ідея фікс, я вже не тиняюся, мов очманіла, що так низько впала через свої думки, я знов почуваю себе молодою. І це я теж завдячую Марліт, своїй улюбленій, обожнюваній Марліт. Я всоте перечитала її «Таємницю старої мамзель». Мені аж легше стало дихати. Ох, ця дивовижна, цнотлива, шляхетна фея або ж незіпсована, мужня Кетхен Мангольд з «Будинку радника комерції» Марліт! Так, це той твір, що відроджує пригнічену жіночу душу» [19, с. 66].

Дослідники творчості Ольги Кобилянської запевняють, що чимало мотивів і особливостей письменниця перейняла саме у Марлітт. Наприклад, головні героїні, які схожі своїм виборюванням свободи, прагненням не підкорятися зовнішнім чинникам і залишатися вірними власним принципам. Також, зазвичай, це духовно розвинені та виховані представниці низького прошарку суспільства, які не мають змоги розвиватися або навчатися, але готові жертвувати собою заради порятунку своїх рідних [12, с. 47–49].

Марко Павлишин стверджував, що «розвинутий на підставі марлітівського романтичного реалізму, «інтелектуальний» стиль Кобилянської зберігає його підхід до керування емоційними та

оцінювальними реакціями читача, закликаючи його ставитися то зі схваленням, то з ворожістю до персонажів, ідей, які вони висловлюють, і соціальних типів, котрих вони репрезентують» [70, с. 33–34].

Безперечно, Ольга Кобилянська по-своєму інтерпретувала сюжети, які її захоплювали та майстерно переносила їх в українську реальність та надавала їм виняткових рис національного соціуму.

Цікавили белетристку й представники скандинавської літератури, особливо Єнс-Петер Якобсен, і настільки, що вона висловлює власний захват через героїв творів. Головна героїня повісті «Царівна» Наталія Верковичівна так описує своє ставлення: «Я була в скандинавську літературу «по уха» влюблена і мріяла все об тім, щоби побачити хоч Данію, як не всі ті північні країни з їх чудовими гарними краєвидами, з їх фіордами, з їх мужами, як Стріндберг, Брандес і пр. Особливо до Данії тягнуло мене. І. П. Якобсен, котрого звуками я, мов звуками улюбленої рідної пісні, впоювалася, був її сином, і все, що тикалось тієї дрібненької країни, займало мене глибоко» [44, с. 165].

Єнс-Петер Якобсен належить до когорти видатних данських письменників і досі захоплює багатьох своєю творчістю. Він зміг вдало поєднати вивчення біології та письменницьку діяльність. Особливим вкладом Якобсена у літературу вважають вміння подати детальний психологічний аналіз внутрішнього світу героїв, за допомогою висвітлення взаємодії з іншими, саморефлексією та авторською оцінкою. Якобсен стверджував, що література має визначальний вплив на розвиток особистості, тому письменники повинні усвідомлювати всю вагу кожного слова у своїй праці. Крім того, одним з центральних мотивів його творчості є тема саморозвитку: «Завдання письменника – пробудити думку читачів, а не нав'язувати їм ідею особистості, незмінної на всіх етапах життєвого шляху» [34, с. 818].

Не менш важливе місце письменник відводить для природи та навколишнього світу. На його думку, природа та людина є взаємопов'язаними не лише фізично, а й духовно.

Новелістка ретельно досліджувала творчість данського письменника та займалася перекладами деяких його праць. Особливо привертає увагу новела «Могенс», переклад якої Ольга Кобилянська не завершила. Як зауважує Світлана Кирилюк, «може, перекладачка свідомо зупинилася на тому моменті, за яким для неї сюжетні колізії втрачали вагу? Без сумніву, О. Кобилянську привабив початок твору, де подано опис природи, стан світу, омитого дощем» [36, с. 30].

Та разом з тим, цей процес вплинув на написання новели «Битва». Спільним в обох роботах є детальний опис природи й краси навколишнього світу.

Валентина Саєнко вважає, що «їхні творчі інтенції зійшлися на проблемі гуманізму – обстоюванні прав і чеснот людини-сучасника, яка долає великі труднощі на шляху до гармонійного розвитку в умовах нерівності, соціального та морального відчуження» [81, с. 29].

Крім любові до природи Лука Луців виділяє такі аналогії: тематика, властивості композиції та тип особистостей, що змальовує Якобсен. Проте зазначає, що «Якобсена читало багато українців, але написати «Природу» чи «Царівну» могла тільки О. Кобилянська, бо від готових композиційних схем, навіть від ідеологічної основи до повісти чи новелі досить далекий шлях. Щоб його пройти, треба мати не тільки оту завзяту, незламну віру в успіх своєї праці, якою відзначається славна донька зеленої Буковини треба мати також хист, яким природа наділила авторку «Людини» й «Царівни» [54, с. 21].

Отже, Ольга Кобилянська змогла відзначити чимало корисного для себе у творчості данського письменника та успішно застосувала набуті знання вже в українській літературі.

Цей перелік відомих світових авторів, якими цікавилася Ольга Кобилянська можна продовжувати довго, адже новелістка постійно вдосконалювала свої навички письма, досліджувала жанрові особливості, основні мотиви і тематику творів, опанувала вміння створення різних типів героїв.

Крім того, Ольга Кобилянська підтримувала постійні зв'язки з німецькими видавцями та редакторами, перекладала твори на німецьку та старалася не лише стати частиною світового літературного процесу, а й залучити до цього українських митців. Вона дійсно вважала, що міцна міжкультурна взаємодія допоможе українським письменникам у поширенні та популяризації української мови та культури. На жаль, не всі критики сприйняли це позитивно, та постійно засуджували авторку за тяжіння до творчості світових класиків літератури.

Дуже влучно висловився стосовно любові Ольги Кобилянської до інших літератур Іван Дзюба: «Коли читаєш Кобилянську, не раз спиняєшся на думках і мотивах, що викликають ті чи інші асоціації й аналогії з мотивами великих світових письменників, які писали приблизно в ту саму добу, що й вона. Здається, в цьому можна бачити не стільки впливи й запозичення (хоч і вони були), скільки свідчення того, що письменниця була на рівні світової думки й літератури і билася над тими самими проблемами, що й усі передові письменники, розв'язуючи їх по-своєму і додаючи ще питання, породжені суто українською дійсністю (в її «буковинській» відміні) та власним суб'єктивним творчим світом» [23, с. 22].

Також белетристка формувала засади своєї творчості на основі вивчення української літератури. Варто виділити письменників, які мали важливе значення для неї: Наталія Кобринська, Леся Українка, Олена Пчілка, Марко Вовчок, Іван Франко, Василь Стефаник, Осип Маковей і чимало інших.

В. Ткаченко зазначає, що «критики ХХ століття порівнювали доробок Ганни Барвінок у переважній більшості з творчістю Марка Вовчка,... компаративний зріз прозової спадщини Ганни Барвінок та Ольги Кобилянської не було системно зреалізовано літературознавцями [86, с. 47]. Тому сьогодні є всі підстави порівнювати та співставляти творчість Ольги Кобилянської зі своїми старшими вчителями, сучасниками та молоддю, що стала флагманом у пошуках та викликах початку ХХ сторіччя.

Варто вказати, що літературні процеси того часу відіграли вагомую роль у формуванні філософських і естетичних основ творчості Ольги Кобилянської. І на зламі ХІХ–ХХ століть відбуваються активні жанрові, стильові зміни, розширення проблематики та композиційний розвиток. Белетристка змогла не просто писати у той мінливий час, а експериментувати та створювати щось нове.

Новаторство виражалося у жанрових формах: жанри варіювалися у творчості Ольги Кобилянської. Сама вона рідко послуговувалася класичним жанровим розподілом, частково це було пов'язано з різноманітними змінами, які відбувалися у жанрових системах багатьох літератур. Дослідники виділяють такі модифікації: поезії у прозі, етюди, нариси, фантазії, новелки, гуморески, оповідання [84, с. 287].

Необхідно відзначити й інтермедіальну складову творів, тобто взаємозв'язок літератури з іншими видами мистецтва: музикою, малярством і театром. Це пов'язано з бажанням Ольги Кобилянської втілити свою любов до цих видів мистецтва і в неї це вдається.

Як і сама письменниця, герої її оповідей є талановитими й обдарованими людьми. І в образній системі новелістка зображує таких особистостей.

Загалом, головні герої творів Ольги Кобилянської відрізняються тонкою душевною організацією, вони мають своєрідне сприйняття світу та людей навколо. Це індивідуальності, які знаходять силу та енергію у собі й

продовжують працювати над досягненням своїх мрій, як би важко це не було. Не лише Ользі Кобилянській вдалося створити унікальний тип жінки, що своєю енергією дивує й милує одночасно. В. Ткаченко, аналізуючи доробок Ганни Барвінок, доходить висновку: «об'єднавчим моментом для письменниць є тема жінки у різноплановій інтерпретації. Обидві авторки, виписуючи історії своїх героїнь, наділяють їх ознаками шляхетності, яка на перший погляд не є примітною, бо не стільки зовнішність є критерієм самобутності, скільки вчинки, конкретні дії, внутрішні пориви, що пов'язані з емоційними, часто сердечними міркуваннями є імперативом людяності та досконалості [86, с. 48].

Якщо ми говоримо про жінок, то для них це ще складніше, тому що вони повинні постійно відстоювати свої позиції перед прихильниками усталеної патріархальної системи. Героїні мають власні життєві цілі та не хочуть поступатися чоловікам. Саме Ольга Кобилянська загострює увагу на проблемах, які трапляються на шляху кожної жінки, яка прагне самостійно вирішувати свою долю.

Соломія Павличко стверджує: ««Нові жінки» були сильними жінками, спроможними на самотній виклик суспільству. Центральний сюжет перших повістей і взагалі всієї творчості О. Кобилянської – зіткнення жіночої сили й чоловічої слабкості. Її героїні сильні морально, психологічно, інтелектуально, хоч і не вчилися, як і їхня авторка, в університетах» [68, с. 80].

Новаторство виражалося у жанрових формах: жанри варіювалися у творчості Ольги Кобилянської. Сама вона рідко послуговувалася класичним жанровим розподілом, частково це було пов'язано з різноманітними змінами, які відбувалися у жанрових системах багатьох літератур. Дослідники виділяють такі модифікації: поезії у прозі, етюди, нариси, фантазії, новелки, гуморески, оповідання [84, с. 287].

Та разом з любов'ю до свободи та певної відокремленості у характерах персонажів проявляється велике бажання любити та отримувати любов у відповідь. Деякі критики закидали Ользі Кобилянській, що її героїні прагнуть відділитися від суспільства, сім'ї, але це свідчить лише про неправильне трактування її праць. Адже у багатьох випадках ми бачимо готовність героїнь жертвувати власними бажаннями заради близьких або прагнення знайти людину, яка зможе їх зрозуміти.

Не менш цікавою є проблематика творів: фемінізм, емансипація, місце жінки в українському суспільстві, освіта і саморозвиток, батьки і діти, внутрішній світ людини, людина та природа, особистість і мистецтво, патріотизм, кохання та зрада. Важливо відзначити, що ці проблеми можуть переплітатися між собою в одному творі.

Про філософію Ольги Кобилянської є чимало думок, але одна з них є винятково точною: «Філософія Кобилянської не є відокремленим явищем в історії української культури. Вона є витвором українського духа, і вийшла з тієї ж національної стихії, що й світогляд автора «Слово о полку Ігореві», Г. Сковороди, Шевченка, Франка, Лесі Українки» – саме так стверджував Юрій Мулик-Луцик у своїй психологічній студії [61, с. 15].

Також варто окреслити взаємозв'язок різноманітних видів мистецтв у творах письменниці. Як талановита особистість, Ольга Кобилянська захоплювалася музикою, малярством і театром. Хоч безпосередньо вона не змогла пов'язати своє життя з подібними видами мистецтва, але перенесла це у свої праці. У її творах слово гармонійно переплітається з нотами, фарбами та акторською грою.

Як стверджує Н. Венгуренко, «специфічною рисою художнього мислення Кобилянської є музичні асоціації, через які вона розкриває емоційно-чуттєвий світ персонажа, характер його мислення. Нерідко музика служила творчим імпульсом, збудником певного образу, художньої ідеї» [5, с. 58].

Особливо це проявляється в зразках малої прози. Наприклад, новела «Valse Melancolique» має одразу двох представниць творчої професії – Софії та Ганни. Кожна з них має різний характер, але спільним є любов до прекрасного та бажання творити.

Як зазначає Т. Гундорова: «У тексті відтворено епізод із життя «трьох товаришок», кожна з яких представляє виразний жіночий тип» [19, с. 53].

У ситуації, яку нам змальовує авторка, героїні можуть бути різними. Ганна може бути не лише нестримною, а й турботливою й ніжною, Марта не є простодушною, її вміння цінувати прекрасне говорить само за себе, а Софія хоч і зображується сентиментальною, але має міцний душевний стрижень, який не дозволив їй зламатися під тиском подій.

Ганна – молода, запальна, здібна художниця, яка закохана у малярство. Комунікбельна, весела, відкрита дівчина, крім таланту зачаровувала оточуючих гарною вдачею. Та разом з тим, вона інколи показувала впертість, запал й імпульсивність: «Артистка роздразнилася. Кидала речами об землю, роздирала ескізи, проклинала свою долю, що виглядала, як дрантива дівчина, і божилася, що воліла б таки зараз осліпнути, як бути даліше маляркою...» [44, с. 438–439].

На характер Ганни мали вплив також товаришки, які через любов до її незвичайної зовнішності та особливого таланту, підігрівали її впевненість у собі. Хоча вірна подруга Марта могла легко заспокоїти та вгамувати, навіть якщо художниця ображала її почуття: «Я не могла ніколи довго гніватися на неї. Знала добре, що коли б я справді була загнівалася на неї, вона не успокоїлась би доти, доки я не сказала б їй хоч кілька разів, що «не гніваюсь» [44, с. 440].

Ганна, як і більшість обдарованих людей, відчувала свою винятковість і часто підкреслювала це у будь-який момент: «Я – артистка і живу відповідно артистичним законам, а ті вимагають трохи більше, як закони такої тісно-програмової людини, як ти!» [44, с. 436].

Та це відчуття власної довершеності потрібно було чимось підтримувати, тому Ганна малювала: «Образ, над яким працювала невсипуче з розгорілими щоками, яким була перейнята до глибини душі, була велика копія образу Корреджо – «Віроломна». Малювала в переконанні і гордій вірі, що він удасться їй. Мабуть, то й розпалювало її талант і довело, що добилася цілі...» [44, с. 438].

Не дивно, що Ганні було важко змиритися з думкою, що співмешканкою у них буде ще одна творча особистість – Софія. Можливо тому вона категорично проти ще однієї компаньйонки, їх зустріч важко назвати привітною: «А артистка стояла під коминком, висока, горда, холодна, роздразнена до крайності, і її великі, розгорілі з внутрішнього болю очі спочивали жадібно на змарнілим лиці дівчини. Ні, не спочивали, шукали лиховісно чогось, щоб знищити вже в другій хвилі відкрите і відчуті полегшу за свій біль, що впився в неї... Недобра була в тій хвилі» [44, с. 449].

Та Софія своєю впевненістю, гідністю, відвертість і готовністю захищати музику підкорила її серце: «Мій «фах» вибагливий і жадає зараз для себе нестисненої волі. А що я привикла віддавати музиці самі необмежено свободні почування, то тут мішав би мою душу вічний неспокій і підозріння, що розстроюю іншим нерви і впливаю погано на моє оточення, а того я не хотіла би!...» [44, с. 451].

Л. Лебедівна зазначає, що образ Марти дуже схожий до подруги дитинства письменниці – Ольги Устиянович, Ганни – видатної художниці Августина Кохановської, а Софії – громадської діячки Софії Окуневської-Морачевської. Софія – це ще один винятковий жіночий характер у творчості Ольги Кобилянської. Варто зазначити, що це збірний образ адже письменниці додала чимало власних рис характеру [49, с. 70–71].

Та попри все, Ганна та Софія залишаються духовно ближчими для письменниці, тому що вони належать до новітніх жінок, а Марта залишається традиційним типом [9, с. 45].

Дівчина характеризується спокійною, меланхолійною вдачею, розсудливістю, добротою, скромністю та безмежною любов'ю до музики. І хоч її життя не можна було назвати легким, але вона не втратила щирість і завзяття до мистецтва. Це проявлялося навіть у тому, як ставилася до улюбленого інструмента: «Коли вносили його, вона сама прийшла за людьми, що привезли його. Сама вибрала місце, де мав стояти, і власною рукою поуставляла скляні підставки, на яких мав стояти» [44, с. 452].

Найбільш сердечно зв'язок між музикою та піаністкою відслідковується, коли остання переживає сильні душевні муки. Вона щиро страждала через підлу втечу коханого й виражала свої почуття за допомогою музики: «Відвернулася й приступила до фортеп'яна. Панувала над собою, мов найсильніший мужчина. Відтак заграла. Був сумерк, і вона грала з пам'яті. Почала злегка, граціозно, немногими тонами якийсь вальс. Перша часть була весела, зграбна й елегантна. Друга змінилася. Почалося якесь глядання між звуками, неспокій, розпучливий неспокій! Спинялася раз по раз на басових тонах, то нижчих, то вищих, відтак покидала їх і переходила шалено скорою болючою гамою до вищих звуків. Звідси бігла з плачем наново до басів, – і знов глядання, повне розпуки й неспокою... все наново, і знов ряд звуків у глибину...» [44, с. 459].

Найбільшим прагненням і мрією дівчини був вступ до консерваторії, де вона змогла покращити свою майстерність до найвищого рівня й займатися тим, що справді любить. Та її бажанням не судилося здійснитися: вуйко одружився та не мав змоги допомогти їй з проживанням у Відні. Це розбило й без того багатостраждальне серце. Заувага Ганни, що її улюблений резонатор зламався, стала останньою краплею – її серце не витримало. Музиці Софія віддала всю себе без останку: «Не можу позбутися до сьогоднішньої днини думки, що музика позбавила її життя... Одною-однісінькою, тоненькою струною вбила її!...» [44, с. 473].

Музика сама по собі стає відокремленим образом у новелі, який може існувати самостійно та має надзвичайний вплив на головних героїнь, хоч і по-різному: Софія – закохана у музику, Ганна – насолоджується грою піаністки, а у Марти музика поєднується з глибоким відчуттям втрати подруги.

Ольга Кобилянська змогла не лише створити особливі жіночі образи в українській літературі, а й показати абсолютно нове явище – самостійне, вільне життя трьох вільних особистостей, необмежених суспільними правилами та межами. І все це пов'язано з малярством, музикою та літературою.

Як зазначає Віра Агеєва: «У «Меланхолійному вальсі» вибудовується майже що прекрасна утопія, ідеальний замкнений простір жіночого спілкування. Цей простір облагороджено й естетизовано, він мав би бути недоступним для довколишньої понижаючої буденності» [2, с. 4].

Ще одним прекрасним зразком інтермедіального твору є новела «Impromptu phantastic». Героїня характеризується чуттєвим сприйняттям різних звуків навколо себе, як справжньої музики. Байдуже, чи були то звуки церковних дзвонів, чи шубовстання води, чи дзижчання бджіл: «Вона бачила образи в тонах, відчувала образи в тонах, переживала в уяві з'явища, котрі творила сама: казкові, фантастичні, неможливі, і плакала з смутку невиясненого...» [44, с. 365].

Значний ефект мала на неї композиція, яку почула від музичного майстра: «Зразу стало їй холодно, а опісля – сама не знала, як се прийшло, – почала плакати. Тихо, але цілою душею. Її перемогло знов те щось, що пригадувало образи, переходило в тони і немов душило...» [44, с. 366].

Творення образів вказує на поєднання зі ще одним видом мистецтва – малярством. На відміну від образу Софії з «Valse Melancolique», героїня цього твору не пов'язала своє життя з музикою, але щоразу її душа поривалася від подібної мелодії: «Коли чую музику – готова вмирати. Стаю

тоді божевільно-відважна, стаю велика, погорджуюча, любляча... Що й залежить на мені, коли лиш музику чую!...» [44, с. 366].

Отже, Ольга Кобилянська безперечно була новатором й експериментатором та робила все, щоб залишити слід у світовій літературі. При цьому зробити це вона прагнула саме через українську літературу, хоч і мала можливість писати німецькою. Вона студіювала праці видатних письменників, виділяла чимало цікавого для себе й гармонійно втілювала це вже у своїх творах. А її філософія виражається у вмілому переплетенні різноманітних важливих проблем, які й до сьогодні залишаються актуальними.

1.3 Інтелектуальна проза в українській літературі та її традиції

Інтелектуальна проза в українській літературі має тривалу та непросту історію. Як зазначає Юрій Ковалів, інтелектуалізм – є умовною назвою стильової домінанти твору чи літературної течії, пов'язаної з перевагою розумових, раціональних чинників образного мислення письменника над емоційно-чуттєвими [51, с. 427].

Двома потужними течіями розквіту інтелектуалізму в літературі є епоха Просвітництва, де чимало творів базуються на тогочасних наукових фактах і період модернізму, що характеризується створенням героя-інтелектуала, для якого інтелектуальне тло є невід'ємною частиною буття.

Як стверджує Ю. Ганошенко, «виникнення психоаналізу, розвиток нових типів раціональності зумовили створення принципово нового персонажа – інтелектуала, схильного до рефлексії та саморефлексії, закоріненої в усвідомленості слабкості розуму, у розриві несвідомого та свідомого» [7, с. 266].

Інтелектуальна проза також характеризується розгалуженою жанровою системою. Дмитро Наливайко зауважує, що «поряд із традиційними жанрами та жанрами вільними за формою, в інтелектуальній прозі поширені жанри та

жанрові різновиди, прикметні строгою організацією семантико-художньої структури, підпорядкованої вираженню певних узагальнень та ідей, піднятих до світоглядного рівня, актуальних і водночас здебільшого неоднозначних» [62, с. 12].

Справжнім майстром інтелектуальної прози, а саме інтелектуального роману став видатний німецький письменник Томас Манн. Своєю працею «Чарівна гора» він зміг розкрити всю силу та вплив жанру інтелектуального роману в світовій літературі. Роман «Чарівна гора» побачив світ у 1924 році й довгий час був одним із кращих зразків інтелектуальної прози. Після виходу твору Т. Манн створює працю «Про вчення Шпенглера», де теоретично обґрунтовує важливість створення нового літературного жанру – інтелектуального роману, його основні характеристики та саме поняття. На думку письменника, створення зовсім іншого жанру літератури зумовлено стрімкими змінами, що відбувалися між мистецтвом і наукою у ХХ столітті [48, с. 152 – 160].

Серед основних рис інтелектуального роману варто виокремити:

- наявність конфлікту ідей, зрушень, які зумовляють головного героя на певні роздуми, філософствування;
- думка домінує над стилем та формою;
- герой-інтелектуал, який опиняється у вирі розумових процесів, що захоплюють і тривожать його;
- перевага розумової складової над емоційною;
- складна побудова сюжету, велика кількість часових змін, що переплітаються між собою у нехронологічному порядку;
- інтертекстуальність, наявність міцних зв'язків з іншими творами мистецтва;
- використання «потoku свідомості», для висловлення роздумів героїв;

- автор рідко займає якусь конкретну позицію та частіше деталізує й аналізує всі аргументи, змушуючи читача також замислюватися над певною проблемою;

- наявність парадоксу, «який зміщує достовірність як першооснову бачення і несподіваність як форму її художнього перетворення, що дає можливість у найбуденнішій ситуації виявити абсолютно абсурдні явища і, навпаки, в найабсурднішому звичайне, природне, буденне» [82, с. 80].

Інтелектуальна проза в українській літературі представлена творами Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської, А. Кримського, В. Винниченка, В. Підмогильного, В. Петрова, П. Загребельного та інших. Хоча значного поширення у ХХ столітті, як у британській чи французькій літературах цей тип прози не зазнав.

Як підкреслює Соломія Павличко, це пов'язано з політичною ситуацією в країні: «однак українські автори вимушені були ховатися за масками, автокоментарями спрямовувати критиків в інший бік, захищати філософію своїх творів за яскравою інтригою й любовним сюжетом» [67, с. 230].

Якщо ми заглибимося в історію розвитку української інтелектуальної прози, то побачимо, що у багатьох творах зображуються саме представники інтелігенції.

Проблема інтелігенції далеко не нова в українській літературі, але й до сьогодні не втрачає своєї актуальності. Багатьох письменників хвилювала стереотипність змалювання і сприйняття українського суспільства, як відсталого, несвідомого та недалекого. Хоча насправді за науковим і культурним розвитком українська нація нічим не поступалася іншим.

І першим письменником, якого варто відзначити є Іван Нечуй-Левицький і його прозові твори «Хмари», «Над Чорним морем», «Не однаковими стежками» та чимало інших. Письменник-реаліст поставив собі за мету зобразити передумови та особливості формування прошарку

інтелегенції в українському суспільстві, перепони й труднощі, які з'являлися на шляху героїв-інтелігентів і їхнє протистояння. Наприклад, образ Павла Радюка є втіленням інтелігента, який прагне через різноманітні освітні кампанії поширити українську культуру та працює на благо бідного села. Та незважаючи на всі благородні поривання, Радюк аж ніяк не є втіленням ідеалу, а навпаки має чимало недоліків, страху, упередженості та слабкості. І саме ця душевна роздвоєність рятує його від морального та фізичного знищення з боку влади. Пізніше у творчості Івана Нечуя-Левицького створюється інший тип інтелігента. У повісті «Над Чорним морем» таким героєм є вчитель Комашко, який відрізняється від Радюка своїми рішучими діями, а не лише голослівними висловлюваннями. І саме за ці дії був покараний арештом. «Це, можливо, тому, що образ Комашка створено пізніше, і автор, уже маючи досвід, додав більше нових ідей та думок, тому промови Комашка виваженіші, обґрунтованіші, а позиція досить чітка» [73, с. 299].

Отже, попри те, що це були перші змальовування інтелігентів в українській літературі, ці образи й загалом твори Івана Нечуя-Левицького про українську інтелігенцію відіграли важливу роль у формуванні подібного напрямку в творчості багатьох письменників.

У подальшому літературному розвитку ми спостерігаємо активне вдосконалення й детальніше висвітлення цієї теми у працях інших авторів. Наприклад, Панас Мирний створює два абсолютно протилежні образи інтелігентів у повістях «Народолубець» і «Лихі люди». Перший герой твору «Народолубець» Петро Шатай-Мотай постає перед читачами як безпринципна, аморальна особистість, що постійно змінює свої думки, намагаючись підлаштуватися до певної ситуації. Антиподом йому виступає Орел – чесний, справедливий і завзятий борець за правду, який прагне допомагати іншим. Панас Мирний як справжній митець соціально-психологічних творів зміг показати внутрішній світ героїв, їхні почуття й

вчинки через події, які відбувалися у суспільстві. Кожен з них бачить інтелігенцію й її роль по-різному, саме тому їх діяльність і переконання так різняться.

Тема інтелігенції була головною у багатьох письменників, але найповніше вона висвітлена у творчості Івана Франка. Варто зазначити, що і в публіцистиці, і в літературних працях поет особливо наголошує на ролі інтелігенції у національному розвитку країни. Іван Франко був переконаний, що існування майбутнього в українського народу залежить від того, як буде розвиватися освіта, наука, культура і формуватися національна свідомість. Інтелігенція не повинна відділятися від простих людей, а навпаки вести їх за собою, допомагати розвиватися й покращуватися. Неодноразово у його працях ми бачимо палкі заклики до людей навчатися й працювати на благо української державності: «Перед українською інтелігенцією відкриється... дійова задача – витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного життя. Відпорний на асиміляційну роботу інших націй... податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може состоятися» [95, с. 80].

Та разом з тим, Іван Франко з прикрістю визнає, що українці неодноразово втрачали чимало можливостей для формування держави через власні амбіції, невміння поступатися один одному й об'єднуватися в один спільний гурт.

«Від 1848 р. є в нас різні «народні» і не народні товариства та общества, а, не говорячи вже о користі з них для народу, навіть між інтелігенцією самою не здужали вони виробити товариського духу, не здужали збудити почуття солідарності, не здужали виробити поняття спільної праці. Чому? Бо такої спільної праці у них зовсім нема» [94, с. 73].

У багатьох працях Іван Франко порушував актуальні проблеми, які є пов'язаними з інтелігенцією: освіти, науки, філософії, культури, приналежності до певної нації [10, с. 20 – 38].

В одному з найкращих романів української класичної літератури «Перехресні стежки» Іван Франко сформував новий образ інтелігента-патріота Євгена Рафаловича – молодого й талановитого адвоката, цілеспрямованого, справедливого й доброго юнака, який не боїться життєвих випробувань і твердо вірить у перемогу чесної праці та власних зусиль. Також він є справжнім патріотом і українофілом. І це підкреслюється не тільки розмовами, а й вчинками. Доля власного народу настільки дорогоцінна для нього, що він жертвує коханням і особистим щастям. Крім того, важливою частиною життя головного героя є робота, навчання, саморозвиток й удосконалення своїх навичок як професіонала. Ще винятковою рисою характеру Євгена Рафаловича є внутрішній стрижень і душевна міць. Володимир Панченко стверджує: «Рафалович не з тих, кого легко збити з ніг, хто падає духом. Він якщо й ідеаліст, то не самозасліплений, якщо й упертюх, то того мужицького гарту, крізь який пройшов і сам автор повісті. Він надто добре знає тягар ноші, за яку взявся, щоб його можна було назвати нерозсудливим» [71, с. 172].

Отже, Євген Рафалович – це один з найвагоміших героїв-інтелігентів в українській літературі, який утілює в собі сукупність позитивних рис, які бажав бачити в українській молоді автор твору Іван Франко.

Серед митців, яких хвилювала доля української інтелігенції варто відзначити Бориса Грінченка. Мотивований подіями у суспільстві він переходить від порушення проблем українського села до місця інтелігенції в ієрархії соціальних прошарків і взаємодії простих людей з інтелігентами. У прозових та драматичних творах «На розпутті», «Зустріч», «Байда», «Сонячний промінь», «Як я вмер» автор створює низку персонажів, які мають різну позицію стосовно інтелігенції: дехто з них є

«псевдоінтелігентами», які хвилюються лише про власне становище, є герої, які самостійно формують ставлення до впливу освіти та культури на людей і намагаються змінити ситуацію на краще, ще один тип образів – «приховані» інтелігенти, які глибоко в душі прагнули змін, але через особисту слабкість не можуть цього зробити. Загалом, Борис Грінченко також стверджує, що у творах Івана Нечуя-Левицького і Панаса Мирного «тип позитивного українського інтелігента ще й не виробився до пуття» [74].

На основі вищезгаданого ми можемо зробити висновок, що інтелектуальна проза в українській літературі це непростий і самобутній процес, який не зміг розвинутися повною мірою. Та незважаючи на всі перепони українські митці змогли подарувати читачам неперевершені зразки інтелектуальної прози у різноманітних жанрах. Саме твори про митців, інтелігентів, інтелектуалів і дають розуміння того, що наша література, маючи свої ментальні та історичні особливості, демонструє інакшість, свій шлях до читача та руйнування міфів про низьку спроможність досягнути будь-якого результату. Серед авторок, які живуть Україною у найменших дрібницях не останнє місце займає творчість Ольги Кобилянської.

РОЗДІЛ II. ЕТИЧНИЙ ТА ПАТРІОТИЧНИЙ ІДЕАЛ У ПРОЗІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

2.1 Типологія інтелігентів у прозі Ольги Кобилянської

Можна перераховувати чимало письменників, які зверталися до аналізу життя інтелігенції, її місця у суспільстві та представників цього прошарку соціуму. Розширила цей вектор буковинська новелістка Ольга Кобилянська, яка вбачала справжню силу і в жіночій половині представництва інтелігенції. У більшості своїх творів белетристка порушує проблему здобуття освіти, саморозвитку та можливості працювати для жінок на рівних правах разом з чоловіками.

Ольга Кобилянська намагалася переконати неприхильників фемінізму та емансипації, що жінки можуть навчатися, здобувати вищу освіту, займати посади й працювати не гірше за представників іншої половини людства. Це розповсюджувалося й на літературу, культуру, науку та всі галузі життя. Ще під час свого виступу 14 жовтня 1894 року у Чернівцях на зборах «Товариства руських жінок на Буковині» письменниця стверджувала: ««Через те, що велике число людей, як мужчин, так женщин, утримує, що ідея жіночого руху, або ідея емансипації жінки полягає в тім, щоби не виходити зовсім заміж, прибирати манери мужчин, ходити з обстриженим волоссям, з паличкою в руках, курити папіроску, їздити верхом і, як одна жінка висловила, «ходити у фраках», – то хочу довести, що, противно, ідея «емансипації жінок», або ідея «жіночого руху» є власне тою ідеєю, котра доказує, що сучасне положення жінки середньої верстви, а головне жінки незамужньої, є сумне, є гідне звернення уваги всіх мислячих умів, гуманних сердець обох полів, і бажає щиро поліпшення жіночої долі» [39].

В її творах ми зустрічаємося з різноманітними героями, які мають різне ставлення до фемінізму та підвищення освіченості серед жінок. Добиваючися рівноправ'я, Ольга Кобилянська тим самим робила значний вклад у загальний розвиток інтелігенції та української молоді. Вона щиро вірила, що

об'єднання зусиль і жінок, і чоловіків допоможе змінити життя на краще й підвищити культурний рівень українців.

Талановитими зразками прози про роль і розвиток інтелігенції у творчості Ольги Кобилянської є нарис «Аристократка», новели «Valse Melancolique» і «Impromptu phantasie». Наприклад, головна героїня твору «Аристократка» належить до представниць шляхетного роду та крізь все життя пронесла ту внутрішню витонченість і гордість: «Здавалося, її власна вартість ставала їй виразно перед душею, і вона мимоволі дорожила собою супроти свого оточення, не рівного їй. Ні, ні, в найбільшій убожстві, в найбільших злиднях додавали їй спомини про її предків сили і чинили гордою і неподатливою. Доля кепкувала собі з неї, зневажала її, але зломити – зломити не могла» [44, с. 338–339].

Хоча її буття аж ніяк не можна назвати щасливим: втратила родину, все життя прожила у бідному селі, до кінця своїх днів пробула вдовою та не знайшла підтримки з боку сина, який був настільки дорогий для неї. Єдиною радістю була донька, яка благала матір перебратися до неї. Та жінка щоразу відмовляла, покинути місце, де минуло все життя, де похований її чоловік, де живе, хоч і нетямущий, але рідний син.

Визначною рисою інтелігенції, яку прагнула зобразити Ольга Кобилянська, є сила духу та толерантне ставлення до всіх людей незалежно від статусу і місця у суспільстві. Адже хоч героїня й належала до аристократичного роду, вона не проводила межі між собою та простими людьми. «А відтак звідси видала свою доньку заміж, а що найважливіше – тут лежав її муж похований і тут була вона знана. Кожний селянин, кожда жінка в селі знали і шанували її, для кожного мала пораду й щире слово. Кожній дитині була «бабунею», а недужим – лікарем» [44, с. 338].

Здавалося, що з таким гарним ставленням від інших вона могла жити краще. Та гордість і повага до себе не дозволяли погоджуватися на допомогу чужих людей чи жебракувати, аж до самої смерті. «Сильного духу,

аристократка в повнім значенні слова, саме та, що ненавиділа з глибини серця малодушність, що воліла упадати з голоду, як приймати милостиню й коритися – скінчила життя в найбільших злиднях!» [44, с. 341].

Також Ольга Кобилянська у багатьох своїх творах підкреслює проблему національного гніту українського народу, ця праця не стала винятком: «О, він додержить свою обіцянку. Вона станеться правдою. Такою правдою, як було правдою те, що подивляв її, що боролася до послідніх сил з суворістю життя, що був її внуком – і був сином пригнобленої нації... Його очі, звернені на помершу, запалали. Коли б всі могли так відчувати, як він в тій хвили, ні, не лиш в тій хвили, а завсігди, тоді... Але чи ж не відчують вони тепер усі так? Цілий угнетений народ, по которого струнах грають предивно-свавільну мелодію?» [44, с. 341]. Така незначна сцена показує, що навіть після закінчення свого життєвого шляху аристократка може розраховувати на гідне продовження роду у люблячому онукові.

Самоповага, гордість, чесність і непохитність духу – риси, які прагнула бачити в українській інтелігенції Ольга Кобилянська.

Одразу три представниці інтелігенції змальовує Ольга Кобилянська у новелі «Valse Melancolique». Письменниця створює й зображає особливе жіноче товариство, яке живе вільно і має можливість працювати, навчатися, розвиватися, самореалізовуватися незалежно від інших людей. Кожна з жінок є абсолютно різною, але їх об'єднує любов до особистої свободи та бажання займатися улюбленою справою та досягти у цьому успіху. Такий спосіб життя мав показати суспільству, що одруження й народження дітей не єдина мета кожної жінки: «І я справді годилася з нею. Чому не жилось би двом-трьом незамужнім жінкам, коли згоджувались би своїми натурами, відповідали собі посполу в вимогах інтелігенції краще, як поодинокую? Се була також одна з таких новітніших думок, на які я з своїм «неартистичним міщанським розумом» не могла здобутися!..» [44, с. 438].

Перша героїня й оповідачка – Марта, скромна, розумна і працююча дівчина, яка прагнула отримати професію вчителя. Крім життєвої мудрості, вона характеризується великою жагою до наук: «Вчилася музики, і язиків, і прерізних робіт ручних, ба – і все інше, що лише можна було, забирала я в себе, щоб стало колись капіталом і обернулося в хосен» [44, с. 436].

Дівчина має риси так званого «старого типу» жінок, які вирізняються традиційними поглядами на життя, більш стриманими проявами власних бажань і раціональним мисленням. Особливо яскраво це проявляється на фоні запальної і нестримної Ганни, яка так описує свою подругу: «...маєте всі здібності доброї господині, матері й жінки, ви славний рахмістр і будучий стовп родини, але на психології, барвах і нюансах артизму ви не розумієтеся» [44, с. 441].

У майбутньому саме Марта створить сім'ю з коханою людиною, лише підтверджуючи висловлену характеристику. Стосовно її культурного розвитку, можна з впевненістю стверджувати, що Марта аж ніяк не позбавлена вміння розуміти мистецтво, у неї це вроджене внутрішнє почуття, яке лише підсилюється, коли вона знайомиться з Софією Дорошенко. І для Ганни, і для Софії Марта стає прекрасною подругою, яка підтримує їх творчі натури та постійно допомагає. Хоча частково вона сама стає залежною від їх артистичної природи: «Вона панувала наді мною, мов над якою підданою, і хоч я могла розпоряджувати своєю волею так вповні, як вона, і супротивитися їй, – я, проте, не чинила сього ніколи. Мене не боліло те підданство під її вдасть; сила якоїсь відпори не прокидалася в мені ніколи. Противно, коли виїздила не раз у своїх інтересах на час із дому, я навіть тужила за нею. За нею і за тою силою, що йшла від неї і надавала цілому нашому оточенню характер і якість життя...» [44, с. 438].

Загалом Марта залишається тією особистістю, що змогла вдало поєднати у собі звичні для української ментальності якості жінки з рисами, характерними для «нового типу».

І яскравою представницею цього «типу» є Ганна – молода, талановита, гонорова художниця, яка обожнює мистецтво. Дівчина походила з небагатої родини, але з дитинства звикла до особливого ставлення, саме тому вона настільки відрізняється від Марти. Героїня була здібною ученицею, за що отримувала похвалу від викладачів і прихильність студентів. Та її запальний характер міг витримати не кожен. Наприклад, Марті неодноразово доводилося вислуховувати зопалу кинуті звинувачення й образи, але це було зумовлено тонкою, душевною організацією і аж ніяк не постійною поведінкою й поганим характером: «Була незвичайно доброго серця: отут в одній хвилі кидалася, гарячилася й змагалася, а вже в другій – була добра» [44, с. 440].

Впертість і пихатість досягають свого апогею при першій зустрічі з Софією. Вона аж ніяк не очікувала відчутти спротив і гідну відповідь від цієї скромної дівчини. Та музика змогла заслужити не лише повагу від Ганни, а й обожнювання: «Артистка сиділа проти неї, спершися о спинку крісла. Вічно рухливі руки лежали тепер бездільно на колінах, а лице поблідло. Від сильного впливу музики поблідла, а очима просто освічувала ту, що грала. Перший раз бачила я, як над нею запанувала інша сила, чим її власна, і як вона піддалася їй» [44, с. 453]. Найбільшою пристрастю усього її життя стає малярство, якому вона присвячує багато часу. Реалізувати себе як художниця, стати відомою й успішною стало першою і вирішальною метою дівчини. Разом з тим, мистецтво є для неї тим порятунком, якого вона шукає після втрати подруги: «Від часу до часу плакала своїм сильним, пристрастним плачем, закинула всі барвні речі і роздерла прекрасний розпочатий малюнок, до якого мала їй «музика» служити до якогось там мотиву; але по шістьох тижнях затужила знов за барвами і, попрощавшись з усіма, виїхала до Рима...» [44, с. 470 – 471].

Для Ганни також критично важливою залишається особиста свобода, саме тому вона не любить обмежувати себе у власних бажаннях, навіть якщо

цього вимагає життєва ситуація. Цінує малярка волю й в особистих стосунках, попри те, що чимало прихильників бажали завоювати її увагу, «але сама не залюблювалася ніколи». Навіть після повернення з Італії із сином, важливим для неї залишається лише він, а не його батько.

На відміну від Ганни, Софія мала більш складні стосунки з чоловіками. Єдине кохання життя не зміг вповні відповісти на її почуття та розірвав будь-які зв'язки без жодних пояснень. Це розбило серце дівчини, але музика допомогла пережити той складний період.

Скромна, мовчазна та поважна дівчина обожнювала музику та більш за все хотіла отримати місце у консерваторії й зосереджувала всі свої зусилля на цьому. Усі емоції вона передає через музику, саме тому зустріч з колишнім коханням зумовлює її хвилюючу гру: «Відтак заграла. Був сумерок, і вона грала з пам'яті. Почала злегка, граціозно, немногими тонами якийсь вальс. Перша часть була весела, зграбна й елегантна. Друга змінилася. Почалося якесь глядання між звуками, неспокій, розпучливий неспокій! Спинялася раз по раз на басових тонах, то нижчих, то вищих, відтак окидала їх і переходила шалено скорою болючою гамою до вищих звуків. Звідси бігла з плачем наново до басів, – і знов глядання, повне розпуки й неспокою... все наново, і знов ряд звуків у глибину... Весела гармонія згубилася; остався сам шалений біль, торгаючий божевільне чуття, перериваний яснішими звуками, мов хвилевим сміхом. Грала більш як півгодини, відтак урвала саме посередині гами, що летіла в вищі звуки, акордом несамовитого смутку» [44, с. 459].

Вона одразу привертає увагу Марти: «Не знаю чому, я неустанно дивилася на неї. Мене неначе тягло до неї, неначе силувало віддати їй цілу свою істоту на службу або й ще більше: віддати всю ясність своєї душі, натхнути її тим. Сама не знаю, що таке тягло мене до неї...» [44, с. 445].

І Дорошенко теж відчувала цю незрозумілу симпатію, яка виникла навіть без особистого знайомства. З Ганною все пройшло не так легко, тому

що малярка не хотіла приймати нікого нового у їхнє товариство, та й Софія здавалася їй не гідною кандидатурою, хоч також була митцем. Та вона одразу змінила свою думку, коли зрозуміла, що вони мають чимало спільного: любов до прекрасного, бажання творити та повністю занурюватися у красу мистецтва.

Та, на жаль, доля не була милостива до піаністки, тому що її хвора мати померла, а вуйко абсолютно не переймався життям дівчини. Він відмовив допомогти їй зі вступом до консерваторії і це остаточно знищило усі моральні сили. Вона була настільки пов'язана з музикою, що не уявляла свого життя без неї: «Як і опиралася всьому напорові згубної сили майже класичною рівновагою сильного духу, – самій музиці вона не могла опертися. А її кінець сховався був у неї в ту музику. Визирав із неї пориваючою красою смутку й меланхолії, і саме тоді, коли грала свої композиції й фантазії, і коли купалася в ній, як у своїм властивім елементі...» [44, с. 472]. Її серце не витримало таких зворушень.

Самобутніми представниками інтелігенції представлений твір «За ситуаціями». Головна героїня Аглая-Феліцітас – цікава, непересічна особистість, яка характеризується незламною силою духу, винятковим музичним і акторським талантом. «По межі тим всім малювала, не вчившись ні в кого, пізними ночами гарні картини, доки не захоплена на злочинстві матір'ю, не вибита за випаллювання петролеума, не закинула малярства чи не на все. – Її мрією було дістатися де-небудь в консерваторію, студіювати музику і в теорії, і стати колись укінченою п'яністкою!» [40, с. 10].

Виділялася вона й неймовірною зовнішністю: «Се була талановита, чорноволоса дівчина, з рівними чорними бровами, очима подовгуватими, що, як говорили про них, – забирали одну часть лица для себе – і устами рухливими. Барви лица – слонової кости» [40, с. 10].

Як описував цю героїню М. Євшан: «Тут ми бачимо, як народжується, виринає перед нами в щораз виразніших зарисах химерна, сама себе

несвідома душа жінки, яка в житті не має ніякої іншої основи, як тільки “триб за ситуаціями”, яка годна кермуватися лиш внутрішнім голосом душі, чимсь несвідомим, що опановує її цілу, наказує їй, сильніше понад все інше. Се молода, безідейна під зглядом національним, безпринципна в суспільно-політичному житті, індиферентна до всього, що не єсть музикою, Аглая Феліцітас» [29, с. 500].

Характер дівчини формувався у важких умовах з дитинства. Батьки мали чимало дітей, але не дуже хвилювалися їх долею. Батько Федоренко – творча натура, вміння якого передалося дітям, навіть не помічав своїх нащадків, весь час проводив у саду, займався різноманітними справами, інколи малював і читав філософські праці. Мати спочатку займалася тільки народженням дітей, їх вихованням і не цікавилася господарством, доки була жива її мама. Та коли це все упало на її плечі, стала хвилюватися кожною копійкою, пояснюючи це тим, що зберігала все на майбутнє дітей. Пані Федоренко вирізняється інколи надмірними хвилюваннями, скупістю, надзвичайним артистизмом і високою самооцінкою. Хоч її сини та доньки насправді жили бідно, не мали необхідних речей, але вона любила розповідати та хвалитися перед чужинцями, наскільки сильно вона про них турбується, що вони мають усе найкраще, досягають високих результатів у навчанні та забезпечують собі безбідне існування.

Не пощастило Аглаї-Феліцітас і в коханні: її наречений захворів на сухоти. Дівчина залишилася йому вірна та гідно переносила усі незгоди разом. Попри те, що її матір була категорично проти цього, та побачивши, що думку доньки не змінить – змирилась. До останнього дівчина вірила в чудо та майбутнє з коханим, але жорстокість долі нанесла невимовний удар – Андрій помирає. Їхня історія закінчується так і не почавшись. Та своїми словами він залишає в її душі вічний слід: « – Ти музик, ти подвійний артист, ми може, ніколи більше не побачимося, так нехай я буду перший, що подає тобі цвіти за твій артизм, хоч і прощаюся. Я перший; ніхто інший не сміє бути тим

першим. Я оден. Тебе ніхто не бачить на естраді, на сцені. А мої очі бачуть...» [40, с. 17]. Саме ці слова збережуть її віру в себе та підсилять бажання досягти своєї мрії.

Смерть Андрія дійсно змінила її, як зовні, так і всередині: «Вона худне, блідне, і її пальці і лице пригадують білість тих цвітів, що колись передав їй наречений. Але по при то не всім помітна Аглая-Феліцітас робиться важна» [40, с. 18].

Вона важко працює, навчається, займається музикою та не відкриває своє серце нікому. Дівчина не любить багато мовити, тим паче про себе та й не любить балакучих людей. Здається, що її життя обертається лише навколо однієї мети – стати музикантом, артистом: «Аглая-Феліцітас не тратить часу. Вона дає лекції, одягаєсь – хоча заєдно в чорному, гарно, і ті строї, шовки, і т. и., що обтулюють її струнку постать – строять її незвичайно. Крім того, побирає як і давно, науку музики в свого давнього вчителя» [40, с. 18].

Звичний плін її життя кардинально змінюється, коли вона зустрічає професора М. Чорная, який водночас манить, але й лякає. Герой є справжнім інтелігентом, який відзначається відмінними знаннями, міцним характером, силою волі та чіткими планами на майбутнє: «Між иншим він придержується сліпо всіх установ, приписів і форм, і не любить вставлятися за студіюючими в своїх колегів, наколи б се часом сказалося і неминучою потребою. З поверхности брюнет, в роках до сорок, держиться з далека від товариства і багато подорожує. До того замовжний – і як кажуть великий пан» [40, с. 20].

Дівчина виділяє три позиції, чому варто його остерігатися: перша – він професор, суворий, точний, професійний, друга – «великий пан», тобто людина заможна, а отже може лишень скористатися слабкодухістю бідної панні, третя й очевидно найважливіша – Чорнай справжній українець, який обожнює все українське. Здавалося б, що останній пункт не повинен стати перешкодою, але Аглая, під впливом колишнього нареченого, стала затятою русофілкою, що автоматично унеможливило її любов до українського.

Професор же навпаки хвилюється долею дівчини, пропонує їй допомогу з роботою, мотивує продовжувати навчання. Їх стосунки не можна назвати стабільними, гарні та щирі миті бували так само часто як і моменти непорозуміння. Навіть її ставлення до національного питання змінюється. Аглая-Феліцітас починає відвідувати курси української мови, літератури та історії. Та найбільше вражає те, яким чином відбувається ця зміна: «А однак ж він її вні одним словом не притягав до тої партії, як се робили другі з Андрієм. Спорили годинами, зривали груди, пінилися і т. д. Ні. Він лиш був такий, що йому, хоч би був і ворогом, можна вірити» [40, с.41].

З часом вона усвідомлює, що він їй подобається, але піаністка щиро боїться путів, якими він може її зв'язати, вона потребує цілковитої свободи дій і думок: «Її молода душа опиралась тому почуттю. Вона хтіла бути сама, свободна, бодай ще... на довго, довго... а може, і на завше. Вона не потребувала жадної опіки, контролі над собою. Не зносила її. Так. Воліла до почти піти, до телефону, тут в телефон годинами кричати, ніж під контролем сего чоловіка стояти, під ним, його очима кінчати студії, здавати іспити і яко вчителька на хліб заробляти» [40, с. 50–51].

Тут як і в багатьох інших творах головна героїня прагне бути вільною від будь-яких обмежень, які можуть з'явитися з початком стосунків або спільного життя з чоловіком. Ще одним додатковим випробуванням для неї стає можлива втрата стипендії для подальшого навчання в університеті. Аглая не знає як складеться її доля, якщо вона не матиме змоги отримувати освіту, вона не хоче працювати деінде, але вибору в неї немає. Усі свої переживання та почуття передає через музику: «Грала сильно, завзято і пересилувала струями звуків. Збирала їх з правої на ліву, з лівої на праву: вона щось пояснювала. Межи то влітала мельодію, що тужною стяжкою добивалася з-під пальців – і впивалася в серце. В хаті ставало чогось повно. Щось виростало, змагалось, а вона сиділи поважна, бліда з подовгуватими очима і ніби володіла чимось» [40, с. 56].

Зміна у їх стосунках настає, коли вона вперше грає для нього та співає. І професор Чорнай широко освідчується їй у коханні, просить вийти за нього. Саме в цей момент вона отримує звістку про те, що їй відмовлено у стипендії. Це ще більше ускладнює ситуацію і дівчина опиняється перед непростим вибором: вийти заміж і можливо навчатися у консерваторії або сказати ні та важко працювати, але таки досягти своєї цілі. Вона зовсім невпевнена у власних почуттях: «Останьмо свободними і розлученими. Наша розлука буде нашу любов, ні, мою тугу скріпляти. Я вас... мені так здається, щоб вам вже цілу правду сказати, ще не люблю до кінця. Я не знаю» [40, с. 92].

Та чоловік був проти того, щоб Аглая вийшла за нього заміж від розпуки або, тим паче, силування. Професор розуміє, що її тонка музична душа хвилюється ще більше про мистецтво: «Межи нами стоїть ще штука і – хаотичність вашої молоді душі, що термосить вами на всі сторони, передовсім штука, музика, в котрій ви тоните і себе саму не бачите» [40, с. 94].

Тому він робить благородний і шляхетний жест – дає їй кошти для навчання у консерваторії у Відні, не вимагаючи нічого у відповідь. Спочатку вона відмовляється, боїться помилитися, не підтвердити свої вміння, та він переконує її у протилежному.

Разом з тим у її житті з'являється інший чоловік – Йоганес Шварц, справжнє ім'я якого Іван Чорнай. Він молодший брат професора, крадій, шахрай і гіпнотизер, який приїхав сюди лишень, щоб отримати гроші. Очаровуючий, самовпевнений інтелігент-ніцшеанець, який закохується в Аглаю-Феліцітас. Дівчина ж насправді не відчуває до нього сильних почуттів, але він невимовно нагадує їй професора, тому поки вона підтримує з ним спілкування: «Внутрішнє вона була від нього віддалена. За його дикі погляди боялася його; чула, що ніколи їх або подібних не поділить. Не була б

навіть згодна до чогось подібного. Але з другої сторони він був їй потрібний» [40, с. 101–102].

Ця драма розв'язується у день народження Аглаї-Феліцітас перед її виїздом до Відня. За той час, поки дівчина не бачила професора, почуття до нього прояснилися. Вона усвідомлює, що насправді сумувала, кохає його та хотіла б пов'язати своє життя з ним і музикою. «Вона сиділа якась повна щастя, з очима, повними слуху від його глибоких слів і держала його руку на своїх колінах, мов дитина з несподіваним подарунком, що не знає, що з ним в першій хвилині починати. Ох, вона любила його, любила. А як доси ніколи – то в отсій хвилині, від сього вечера, – певно і безгранично. Хоч її уста не вимовляли се, але в глибині душі воно лежало, як те золото на дні криниці, що само не має змоги виринути, а треба руки, щоби його вичерпала і забрала...» [40, с. 140].

Та Йоганес не бажає так просто здаватися і переконує свого брата, що насправді Аглая обрала його, що вони заручилися. На жаль, професор вірить братові та моментально покидає святкування. Засмучена цим фактом, дівчина випиває зайвого шампанського. З цього хоче скористатися Йоганес, загіпнотизувати її та переконати, що насправді вона кохає його. Та піаністка виявилась дуже сильна духом і план шахрая не спрацював. Він вирішує розповісти про все професорові, певний тим, що він відвернеться від дівчини після такого. І вона, врешті-решт, залишиться самотня: «Ти великий пан, репрезентант науки, а вона хоч і артисткою буде, то для всіх буде і для нікого. А тобі чи лишиться що? Поступай, як хочеш. Мене той бік жде. Хоч з нею, хоч без неї. Я прощаюсь. Чи схоче він ще з нею по тих його словах женитися – він, Йоганес, сумнівається» [40, с. 161].

Сталося саме так, як і розраховував Йоганес – професор Чорнай втрачає свою довіру до Аглаї-Феліцітас та розриває будь-яке спілкування з нею: «Зобов'язань проти мене не маєте жадних. Лише квіт підпишете, що взяли гроші. Ми ж собі чужі. Я навіть не хочу знати, куди ваш плян поведе

вас. У Відень до консерваторії – до Липськ – мені то все байдуже. І адресу вашу не надавайте мені. Мені її не треба. Не плачте...» [40, с. 172].

Вони розійшлися назавжди, Аглая-Феліцітас Федоренко стала видатною піаністкою, він – залишився професором. Через три роки після їх останньої зустрічі, її брат приніс йому звістку про її смерть: «Потрясаючий, здавлюваний плач розносився по кімнаті...» [40, с. 174].

Вона віддала себе на пожертву мистецтву, віддала всю свою душу та кохання музиці. Брати Чорнай не змогли перевершити силу музики у її житті.

Також ми бачимо зв'язок між двома творами письменниці – «Природа» та «За ситуаціями». Як стверджує Т. Гундорова: «У «Природі» її героїня скаржилася, що «не має щастя» і тужила за «інакшими» ситуаціями. Тепер у повісті «За ситуаціями» Кобилянська прояснює цю тугу. Суть її передусім артистична. Героїня повісти так само спрагла до нових ситуацій, і ці ситуації, як пророкує їй наречений, вона матиме, як піаністка, через свою гру» [19, с. 30].

Отже, новела «Valse Melancolique», повість «За ситуаціями» є чудовими прикладами феміністичної, модерної та інтелектуальної прози, які характеризуються глибоким психологізмом, оригінальними героїнями та широким колом проблем, які й до сьогодні залишаються актуальними та захоплюють читачів.

2.2 Громадське начало у романі «Апостол черні»

Не настільки відомим серед усіх творів, але точно вагомим у прозовому дискурсі письменниці є роман Ольги Кобилянської «Апостол черні». Досить тривалою і проблемною є історія написання та видання цього твору.

У поважному віці через проблеми зі здоров'ям працювати письменниці було важко, попри те, що ще було багато ідей, які хотілося реалізувати. Та й фінансове становище залишало вимагати кращого. Перший варіант роману під назвою «Юліан Цезаревич» з'явився у 1922 році. Ще довгий час, аж до

1926 року новелістка займалася його редагуванням. У цьому ж році роман був опублікований у часописі «Нова Україна» за кордоном, ще через десять – роман побачив світ окремим виданням у Львові [19, с. 52].

Проблеми з опублікуванням роману були очікуваними, тому що ніхто не хотів брати на себе таку відповідальність. Адже робота була наскрізь пронизана національно-визвольною проблематикою, закликами до розвитку власної української державності та створення освіченої і культурної нації. Це аж ніяк не вписувалося у рамки соцреалізму, який прагнула нав'язати усім письменникам радянська тоталітарна машина. Варто підкреслити, що сама авторка не побоялася створити подібну працю й вимагати її друку в радянській Україні.

Варто окреслити коло проблем, які порушує у романі Ольга Кобилянська, деякі з них належать до «вічних» у літературі: формування національної свідомості, патріотизм, громадський обов'язок, емансипація, особистий вибір, батьків і дітей, кохання та зради.

Неодноразово у романі ми натрапляємо на згадки про Україну, народ і заклики до збереження власної національної ідентичності. Справжнім осередком української культури виступає родина Цезаревичів. Батько, Максим Цезаревич, і мати, пані Цезаревич, виховували своїх дітей у любові до Батьківщини, повазі до традицій і звичаїв та готовності боротися за свою державу. Особливо прагнув батько навчити цього свого єдиного сина Юліана. Та методи обох батьків різнилися: якщо мати гадала, що цього можна досягнути сумлінною працею, тихими розмовами й поясненнями, власним прикладом і обов'язками, то батько вбачав результат у формуванні сильного, часом жорстокого характеру, через покарання, заборони та обмеження. На його думку, діти повинні бути непорушними, твердими у своїх рішеннях і готовими дати відсіч на жорстокість і нелюдське ставлення. «Нехай себе вправляють, вчаться себе перемагати, стають трудовницями... а тоді будуть колись і громадянками... що не зроблять своїй країні сорому. А

ти, жінко моя, не навчиш їх твердості, бо ти сама, як вони, зворушлива дитина. Виховуючи свої діти, ми мусимо не забувати, що ми їх і для України виховуємо. А вона потребує іншого, як досі, чоловіка, іншу жінку» [38, с. 11].

На початку твору батько змальовується суворим, майже жорстоким до власних дітей. Його методи виховання викликають у дітей страх і спротив. Єдине, що не відвертало їх повністю від нього є вміння матері злагоджувати гострі кути та хвилинні прояви батьківської любові, котрі трапляються вкрай рідко. Лише пізніше письменниця розкриває мотиви такого характеру та ставлення до доньок і сина. Робить вона це у цікавій формі особистого щоденника, який потім прочитає Юліан. Це вагома частина твору, з якої ми дізнаємося як і чому загинув батько Максима Цезаревича, навіщо його рідна бабуся залишила його самого у чужих людей і як склалося його життя в майбутньому. Ольга Кобилянська майстерно впоралася з введенням цього епізоду, який пояснює, чому годинникар мав такий непростий характер. Дізнавшись про нелегке дитинство та юність син зрозуміє, чому тато настільки прагнув виростити дітей сильними особистостями, важко працював і старався для їх світлого майбутнього. «А та пайка йде набік – для кого? Для нього? Ні. Він збирає їх, мале до малого, творить велике і знов для кого? Для дітей своїх, для України своєї, в чотирьох стінах замкненої, з тугою в молодім серці вирватися на волю, на ширину, не в лахміття старечини, а в блискучій одежі, як будучим горожанам своєї будучої країни пристойть» [38, с. 13].

Як ми уже зазначали, діти Цезаревичів виростили у любові до рідної землі та шануванні здобутків наших предків. Найбільше батьки хвилювалися, що їхні нащадки розійдуться по світу, забудуть своє коріння та підкоряться впливові інших і загине слава нації. Та їх наука не пройшла даремно, дочки й син гарно засвоїли повчання рідних. Це яскраво ілюструє епізод повернення Юліана на батьківщину після служби у війську: «Він віддихнув повними грудьми. Врешті він сам. Поглянув угору. Там мерехтіли зорі. Він вдома, в

своїй батьківщині. Колосальна столиця, що в ній перебув цілий рік, де набрався духового багатства і життєвого досвіду наскільки це давалося – він її мав за собою. Він поширив свій світогляд і тому був собі свідомий. Його знайомі українці, що там з ним враз однорічниками служили, і ті, що і поза військом з ним зналися, так його щиро прощали, коли від'їжджав, і все наново... давали собі слово – держатися кріпко на своїм українським становищу... бути вірним своїм постановам та лише одну ціль знати. Себе і Україну. «Що свій, то свій», – промайнуло йому, мов теплою струєю, крізь душу» [38, с. 233 – 234].

Та якщо Юліана зображено справжнім патріотом, то зовсім іншою змальовується його кохана Ева. Усе життя дівчина підтримувала ідею відродження вільної української держави, до переїзду на навчання у Швейцарію. Після цього її бачення змінилося: «Перед своїм від'їздом вона була запальна патріотка-націоналістка, а тепер вона ніби охолола від того. Коли в політичних дебатах заходило питання, чи потрібний шовінізм українцям, яким іноді його закидали їх політичні противники, вона зворушувалася. Коли батько або Юліян мотивували необхідність шовінізму як відпорного засобу наболілої душі у боротьбі за незалежність у відповідь на шовінізм противника, вона цього не могла спокійно слухати. Признавала, що є силою у боротьбі і засобом тепер майже конечним, але загнана у безвихідну вуличку, покидала з піднятою головою кімнату або переходила на іншу тему» [38, с. 296].

Вона часто критикує українців за їх неосвіченість, бідність і убогість. Їй легше підтримувати взаємини з поляками, які, на її думку, переважають українців. Подібні судження були підкріплені ще й впливом її бабусі пані Орлецької, яка походила зі славного польського роду й ненавиділа українців усім серцем. Зрештою, Ева розриває заручини з Юліаном: «Я полюбила іншого мужчину, іншої народности, і приступила до його нації тим більше, що бабунин елемент у мені допоминався своїх прав, а за ним і пересвідчення,

що те, що лежить у крові, є життя і скорше чи пізніше добивається наверх» [38, с. 347 – 348]. Для Юліана це стало сильним ударом, але частково він відчував й очікував подібного, хоч не бажав вірити в таку новину до останнього.

Як стверджувала письменниця у своїй автобіографії: «Пишучи про що будь, довше чи коротше, я лиш одно мала в душі – Україну, ту велику, пишну, пригноблену, сковану Україну, її одну і нічого більше» [1].

На прикладі цих двох персонажів Ольга Кобилянська демонструє те, що відбувалося у суспільстві, тобто поділ на свідомих українців, яких було значно менше, та людей, які могли змінити свої переконання залежно від ситуації.

Дотримання і виконання громадського обов'язку також є вагомим питанням, яке порушує письменниця. Розкривається ця проблема на різних рівнях: обов'язок інтелігенції займатися просвітницькою діяльністю та покращувати загальний розвиток людей, місія священників слідкувати за розвитком громади, зобов'язання кожної особистості бути гідним представником своєї маленької Батьківщини.

Наприклад, Юліан неодноразово разом з товаришами організував концерти, де вони співали українських пісень для всіх охочих: «Щоб таку подорож не робити безцільно, зробив їм мій син пропозицію заїхати сюди, щоб улаштувати тут український концерт на добродійну ціль для вбогої шкільної молоді. Наші прегарні українські пісні, мовляв, повинні пізнавати не лише наші люди, але і чужі» [38, с. 322]. Або коли Дора хотіла організувати захоронку для навчання та допомоги бідним українським дітям. Та втілити її бажання у життя виявилось великою проблемою, тому що вона зовсім не мала коштів, а дідусь Альбінський ніколи б цього не дозволив. Попри це, дівчина не покидає цієї думки, а вирішує самотійно заробити гроші продажем меду. Тут ми також можемо провести паралель між Дорою та Евою. Якщо Дора залишалася вірною своєму народові та прагнула зробити

свій вклад у розвиток громади, то Ева – покинула рідний край заради іншої країни.

Важливе місце виділяє Ольга Кобилянська релігії, як центру розвитку та просвітництва, а особливо священникам. Взірцевим прикладом справжнього апостола черні у творі виступає Захарій – отець із села Покутівки, батько Еви та хороший знайомий Максима Цезаревича. Образ о. Захарія є втіленням усіх рис, які мусять мати священнослужителі: добрий, мудрий, розумний, побожний, скромний, готовий працювати на благо людей і держави. Він чудово усвідомлює ту відповідальність, яка покладена на нього та виправдовує довіру. Його знають, поважають і звертаються за допомогою. У розмові з Юліаном, який не бажав ставати духівником, о. Захарій намагається пояснити йому, що означає бути істинним панотцем: «Апостол черні мусить бути засадничим і творчим духом моралі, серця і ума. Мусить ним справді бути, наскрізь бути – не фарисействувати в користь особистих, егоїстичних цілей, чи не нижче тої «черні», між котрою живе й годується!» [38, с. 81]. І хоч образ о. Захарія є ідеалізованим, але виразно підкреслює, яке вагоме значення має релігія в житті кожної людини.

Тема емансипації жінки є центральною у багатьох творах Ольги Кобилянської, не став винятком і роман «Апостол черні». Серед колоритних жіночих образів особливо виділяється образ Еви – молода, освічена, красива дівчина, донька о. Захарія, яка виростає з мрією стати лікарем. Частково це було викликано її бажанням отримати професію та зайняти поважне місце у суспільстві. Іншою причиною є прагнення вилікувати свою улюблену бабусю від алкогольної залежності. Устами Еви висловлюється сама авторка: «Коли стану лікаркою, тоді я вилікую вас з вашого терпіння й ви будете при мені, чуєте бабуню, при мені! Еей бабуню, бабусенько моя... Схаменіться і дайте можливість стати собі самій цілею» [38, с. 94].

Ева належить до типу «нових жінок», які, на думку Соломії Павличко, «сильні морально, психологічно, інтелектуально» [68, с. 80].

Ева аж ніяк не погоджується з батьками, що місце жінки у господарстві, за постійними клопатами про побут, чоловіка та дітей. Її мета – допомагати людям, бути шанованою та успішною. І засуджувати її за це, звісно, не можна. Відмінностями Еви серед інших образів у прозі Ольги Кобилянської є відсутність національної ідентичності та патріотизму та вірності своєму коханому. Безперечно, що цим двом зрадам сприяли відстань, інше оточення та постійний вплив бабусі пані Орелецької. Загалом еволюція героїні показує, щоб протистояти спокусам і залишатися вірним власним переконанням необхідно мати міцну силу волі та духу.

Надзвичайно цікаво розгортає письменниця і питання вибору людини, це стосується різноманітних сфер, де персонажі постають перед складною дилемою – вибір між бажанням і обов'язком, собою та родиною, забезпеченим майбутнім і невідомим прийдешнім. Найскладніший постає перед Юліаном Цезаревичем. Широке коло інтересів, гарні знання, сміливість і працелюбність гарантували захопливий життєвий шлях і значні досягнення у багатьох галузях. Він справді міг обрати будь-що, що буде йому до душі: філологія, військова справа, техніка, подорожі та богослов'я. Головним залишалося поринути в улюблену справу та досягти успіху: «Мріяв з розплющеними очима про такі самі якісь ясні, місячним світлом, ніби фосфором, пронизані ночі, повні чудного настрою, в котрих ніби перетворювався в здобуваючого великого сина України» [38, с. 32]. І якщо батьки просили його ставати богословом, то сам Юліан прагнув побачити світ, познайомитися з іншими людьми й не погоджувався з пропозицією рідних.

Усе змінилося, коли він зустрів Еву та зробив їй пропозицію. Юнак прекрасно усвідомлював, якщо він хоче одружитися, мати дітей, необхідно обрати професію богослова. І цей вибір не дався йому легко: «Мені треба темряви, тої великої темряви, де людина відчуває себе по глупих або нікчемних учинках мерцем, доки не прийде спасення і він не воскресне до

нового життя. Ах, мрії мої, Марійко, мрії!...» [38, с. 271]. Жертвуючи своїми планами, він показав силу свого духу та стійкість справжнього чоловіка.

Якщо Юліан був готовий до кардинальних змін у своєму житті, то його кохана зовсім не уявляла свого чоловіка в ролі сільського дяка: «– Юліяне! – кликнула Ева і сплеснула в долоні, – богословом? Ти – богословом? Відколи це? Я ніколи не чула з твоїх уст, щоб ти хотів коли бути священиком. Я уявляла собі тебе не інакше як ученим, професором, урядовцем, військовим, усім іншим, але ніколи попом! Ні, ніколи попом!» [38, с. 282].

Після того, як Ева розірвала заручини, Юліан став вільний і у виборі подальшого шляху. Він обрав релігію заради майбутньої родини, але після зради Еви, йому не залишалось нічого як пристати на військову службу. «Він тепер вояк. Пригадує собі слова своїх професорів, військових, що війни були і будуть і що він колись, як одиниця, або поборе, або впаде. Так, він вояк – «апостол меча»» [38, с. 357].

Отже, головні герої роману «Апостол черні» по-різному вчиняють, коли опиняються перед складним вибором: жертвують мріями, піддаються обставинам або залишаються вірними собі.

Проблема батьків і дітей належить до вічних у літературі й Ольга Кобилянська порушує її і у цьому творі. Як ми уже зазначали, головний герой Юліан Цезаревич мав складні взаємини з батьком. Максим Цезаревич був суворим вихователем як до сина, так і до доньок. Детально описується його жорстокість, коли у Оксани – наймолодшої доньки, були труднощі при складанні іспиту. Саме тоді відбувається перший конфлікт між сином і батьком: «Тату, що дієте? – крикнув з обуренням і стиснув, мов кліщами, батькові руки. – Доки будете деспотом? Бийте мене, коли се вашій вдачі потрібно, але її оставте в супокою. Вона лише жалілася, не просила вас о ніщо, як і не просить жадне з нас нічого, щоб і не входило в круг ваших обов'язків щодо ваших дітей... Але бити? Стережіться, тату. Все має свої границі» [38, с. 37].

Причини такої жорстокості батька полягають у важкому дитинстві та непростій юності. Він залишився без матеріної ласки та любові, тому що та померла при пологах. Його батько – Юліан Цезаревич теж не довго радів донькою і сином, бо вчинив самогубство через обман і крадіжку його коштів паном Альбінським. Єдиними рідними людьми для Максима у дитинстві були бабуся та старша сестра. Та жити з ними він не зміг через брак коштів: бабуня не змогла утримати їх двох. Тоді вона вирішила залишити його у пана Альбінського: «Але в дійсності мусить бути тут мова лише про одну, а то доньку покійника, бо сина його, посліднього його рода, я оставляю вам. Виховуйте ви його. На джентльмена-спартанця, пане завідателю, й українця, як бажав собі це, як вам відомо, його батько. Послідне я підкреслюю. Спартанець в характері й тілі, незломний для своєї нації, як і для одиниць, в повнім значенні того слова. Так до часу, доки я не зажадаю його назад від вас» [38, с. 37].

Та Цезаревичу вдалося пережити цей важкий період, навчатися, трудитися та досягати всього чесною працею. Саме тому він вимагав цього від своїх дітей, що ніщо у житті не змогло зламати їх.

Мама зображується як справжня берегиня домашнього вогнища, мудра дружина й ласкава мати: «Мати – поважна, маломовна, терпелива – добра газдиня і в їх обширній, хоч низькій, хатині була, коли б і не заглянув в ню, взорова чистота і лад, дарма що батько відказував, що ніде не бачив стільки недбальства і ліні, як по «слав'янських домах», що потягає за собою злишні видатки, легкодушність і злу «репутацію»» [38, с. 37].

Мати урівнювала жорстокість батька, повсякчас заспокоюючи його, стримуючи пориви злості, а дітям пояснювала, що він дуже сильно їх любить і робить усе лише для блага родини. Крім батьків, мирно жив Юліан і з сестрами, любив і поважав їх. Тому родина є дуже важливою для нього.

На відміну від Юліана, Ева мала іншу ситуацію. Її тато й мама все робили для неї, виконували усіх забаганки, але цей родинний зв'язок виявився не достатньо міцним, щоб повернути дівчину на Батьківщину.

На початку твору пара Юліана та Еви видається ідальною, та вони не змогли подолати перешкоди, які виникли на їх шляху. Авторка майстерно переплітає любовну зраду з державною. Саме тому для Юліана це подвійний удар: наречена не просто віддала перевагу іншому, він ще й представник ворожої нації. «– Я тобі не спроневірилася, Юліане, можеш мені вірити. Ані один його погляд не промайнув по ній. – Є ще й гірші вчинки, як зрада у любові, – сказав. Вона простягнула руку за ним, але його вже не було» [38, с. 302].

Іншою протиставляється пара Дори та Юліана, яка еволюціонує від неприязні, страху та побоювання до щирої підтримки, дружби і кохання. Наприклад, Дора дійсно готова ризикнути власним життям, якщо не зможе бути разом з Юліаном. Її вчинок не лише підтверджує справжність її почуттів, а й бажання боротися за своє щастя. «Дві години пізніше старий екіпаж Альбінського погнав вихром за трьома особами: стареньким парохом і двома лікарями. Дору Вальде найдено без пам'яті, підстрілену в кімнаті під картиною св. Юрія» [38, с. 389].

Також другорядними парами є Зоня та Мирослав, Марія та Зарко. Їх стосунки Ольга Кобилянська не описує детально, але читачі також бачать, що вони є прикладами щасливих сімей.

Отже, крім актуальної проблематики, інтелектуальний роман «Апостол черні» вирізняється жанровою формою, кількістю і переплетенням сюжетних ліній і оригінальними головними героями. Найактуальнішими питаннями залишаються патріотизм, вірність Батьківщині та формування національної свідомості.

2.3 Типи інтелектуалів у повістевій і романній творчості

Типологія героїв у творах письменників є цікавим питанням для дослідників, адже кваліфікуючи їх за певними ознаками, отримуємо світоглядну систему.

Загалом інтелектуалів у творах письменниці можна поділити на декілька типів:

- 1) жінки з тонкою душевною натурою та гострим розумом, що прагнуть скинути з себе пута патріархату та вільно вирішувати свою долю;
- 2) чоловіки (зазвичай старшого віку), які не розуміють цих почувань і намагаються контролювати життя жінок;
- 3) чоловіки, які розуміють роль фемінізму та підтримують жінок у їхніх пориваннях.

Перший тип поширений майже у всіх творах Ольги Кобилянської. Наприклад, у повісті «Людина» головна героїня Олена Ляуфлер – молода, розумна дівчина, яка стикнулася з суворими суспільними нормами того часу, згідно з якими вона не мала права вести розмови на важливі теми, читати книги, отримувати освіту, самостійно обирати з ким пов'язати життя. Як і всі жінки, вона була зобов'язана залишатися господинею, яка буде доглядати дітей і у всьому дослухатися до думки свого чоловіка. Та Олену такий спосіб життя не влаштовував, попри хвилювання матері, продовжувала займатися тим, що було важливе для неї.

Важким ударом для дівчини стала втрата єдиної людини, яка її розуміла та підтримувала – Стефана Лієвича – молодого та прогресивного лікаря, який вбачав майбутнє у рівності та справедливості для всіх. Цей герой належить до третього типу образів інтелігенції у творчості Ольги Кобилянської, які характеризуються широтою власного світогляду та усвідомленням змін, яких потребувало тогочасне суспільство.

Батько Олени, як голова родини, був беззаперечно впевнений, що в майбутньому опорою для них стане син. Проте все склалося зовсім по-

іншому: через душевну слабкість і любов сина та батька до картярства й алкоголю, відповідальність за добробут сім'ї лягає на Олену. Для усієї родини настали складні часи. Утім, навіть у такій складній фінансовій ситуації, дівчина не погоджується на пропозицію тата врятувати близьких і вийти заміж за заможного пана. Натомість вона обирає виснажливу працю біля землі.

Та життя підкидає нові випробування й власник земельної ділянки вирішує продати її, сім'я знаходиться у безвихідній ситуації. Водночас до Олени проявляє любовний інтерес лісничий Фельс, який хоч і вирізняється добротою серця, але є абсолютно емоційно й інтелектуально обмеженим. Він не розуміє і не відчуває, що серце Олени розбите й вона виходить за нього заміж через бідність і потребу. І як часто роблять представники патріархату, списує її почуття на звичайну жіночу вразливість.

Та для Олени ця ситуація стала критичною точкою незворотності, тому що вона усвідомлює, що їй доведеться відмовитися від усіх своїх принципів, ідеалів і прагнень.

Одним з найкращих прикладів боротьби інтелігента зі складними життєвими обставинами та збереження вірності власним моральним переконанням є повість «Царівна». Перше на що ми звертаємо увагу, коли знайомимося з твором це його форма – особистий щоденник. Як зазначав ще Михайло Грушевський у літературній студії: «Оповідання в формі дівочого дневника на звиш 400 сторін – брр! – думав я собі, споглядаючи на сю книжку і вислухуючи похвальні замітки про неї; книжка лежала довгі місяці, а я все не здобувався на відвагу, щоб її перечитати. Але якось злегка захорувавши, взяв я сю книжку, переїхав кількадесят вступних сторін – і вже не міг відірватись, аж докінчив цілу. Коли зважити, що дневникова форма взагалі не належить до більш інтересних, а фабула оповідання дуже проста, то інтересність книжки свідчить виразно, що книжка написана справді

талановито, і ми маємо в її авторці діло з справжнім талантом» [13, с. 277 - 281].

І справді, тема, проблематика, образи досить типові та звичні для літератури, але авторці вдається обіграти і зобразити це настільки по-своєму, індивідуально, що історія кардинально змінюється та захоплює. Частково це пов'язано з автобіографізмом, яким буквально насичена ця повість. Письменниця наділила головну героїню – Наталку Верковичівну – багатьма особистими рисами характеру та деталями життя.

З аспекту кваліфікаційного дослідження, нас цікавлять три образи твору, які зазнають різноманітних душевних і моральних трансформацій протягом розвитку історії: Наталки Верковичівни, Василя Орядина, Івана Марка.

Наталка Верковичівна – молода, розумна дівчина, яка з дитинства зазнала немилості долі. Сирота, змушена жити у сім'ї дядька, яка гостро відчуває ту неприязнь від членів родини (крім самого дядька). Вона усвідомлювала, що скоро її долю вирішать і віддадуть заміж, аби не залишалася тягарем для усіх. Та попри це, Наталка має внутрішню силу і амбіції мріяти про освіту, працю і користь, яку в майбутньому зможе принести суспільству, а особливо українцям. Вона цікавиться жіночим питанням, обурюється тим, що навчатися можуть лише хлопці і постійно читає, самостійно досліджуючи захоптиві теми. Дівчина впевнена, що жінка має не менше сили у соціумі, тому прагне досягнути самостійності і чинити як вважає за потрібне. Вона мріє про літературну працю й прагне досягти високого рівня вмінь саме у цьому напрямку: «– Я не знаю, – відповіла я, – однак знаю те, що писання є для мене тим, чим воздух і світло» [44, с. 168].

У подальшому її віра у власні можливості тільки підкріпиться знайомством з Орядином, який зачарує Наталку освіченістю, добротою, бажанням нести знання у маси та працювати заради простого люду. Її почуття були взаємними: для нього вона стає «царівною». Та їх щастю не

судилося трапитися через низку різних причин. Наталка вчасно побачила, як змінився Орядин, на зміну рожевим окулярам прийшли невігластво та матеріальні спокуси, які були більш прийнятними для молодого чоловіка.

Василь Орядин – розумний, сміливий і прогресивний молодий чоловік, якого глибоко турбують проблеми соціуму. На початку твору він здається ідеальною парою Наталці: вони мають чимало спільного, однаково сприймають світ і, найважливіше, кохають один одного. Та цей образ змінюється з розгортанням сюжету. Найсуттєвішим є кардинальний перелом поглядів Орядина. Коли приходить усвідомлення наскільки тяжко залишатися вірним своєму світогляду, не зламатися під випробуваннями долі, він не витримує й зраджує власним принципам і з часом забуває про всі високі цілі, які колись ставив перед собою. Ольга Кобилянська дуже точно змальовує деградацію героя: постійні ігри в карти, конфлікти з рідними, відмова від обіцянок Наталці, одруження з донькою свого начальника, обивательський спосіб життя і тотальне пристосування до життєвих обставин. Цілком очевидно, що образ Орядина міг бути списаний з багатьох знайомих Ользі Кобилянській юнаків, які турбувалися про суспільне становище людей лише на словах, а коли справа доходила до реальних дій, вони легко змінювали свої думки заради власного добробуту із донечками впливових вельмож. Так само й Орядин, який уже неприховано висловлює свою зневагу до простого люду: «Правда, а здержує мене від того лише те, що я не люблю народу, значить ту грубу, необтесану, хоч і добродушну, незіпсовану ще масу, котрої не зрозуміє цілковито тонше думаючий ум; що серед тієї темної товпи чоловік освічений із своїми думками стоїть сам, мов палець. Я говорю правду, отже, це здержує мене від того, і я не можу ще рішитися цілком» [44, с. 145].

І саме тут ми спостерігаємо різкий контраст між ним і Наталкою, яка на противагу Орядину змогла з гідністю подолати усі незгоди та продовжувала дотримуватися своїх прагнень. Вона змогла вирватися з

обмежень поставлених родиною, уникнула небажаного одруження, почала працювати, навчатися та покращувала свої літературні здібності. І все це відверто дратує її колишнього коханого: «Однак хто вона така, тота зарозуміла креатура? Чим вона вища від його, що так кидає йому погордою в очі?» [44, с. 282].

Таку думку висловлює Тамара Гундура стосовно цього: «Прагнення Наталки Верковичівни до самореалізації, до власного «полудневого» несуть у собі домінуючий культуротворчий чинник «високої» культури. Цей імпульс і волю, що виростають з індивідуальної та національної самосвідомості, Наталка прагне передати, прищепити Василеві Орядину, який, однак, у повісті не витримує національно-культурного випробування, до якого закликає Наталка, і лишається «мужиком», оскільки ідеали «високої» культури йому чужі» [19, с. 17].

Також Ольга Кобилянська змальовує особистий конфлікт між Наталкою та Орядином з національним забарвленням, коли Орядин одружується з полькою: « – Скажіть, як мені жити в теперішніх обставинах, щоб моє життя стало подібне до життя вдоволених, або ні, – закинула живіше, – скажіть мені радше, яку роль надали ви українкам або й мені, напр., нині, заявляючи мені свої заручини з полькою? – Роль вам? – промовив він, зчудований. – Так; на вашій українській шахівниці...» [44, с. 284]. Зрозуміло, що Наталку вразив той факт, що він відвернувся від неї, ще й зробив це на користь полячки.

Хоч деякі літературознавці зазначають, що ця деталь є доволі штучною. Ось як висловлюється про цей епізод Михайло Грушевський: «Также механічно введеним здається нам національний елемент в повісті; авторка хотіла зробити з своєї героїні завзяту русинку, вона дійсно багато говорить про свій нарід, про його будучність, її зв'язує з Орядиним спеціально його руськість і вона погорджує ним особливо за те, що він одружився з полькою, але се знову тільки чисто зверхня прикмета, не видно

її дійсного значення в житті героїні, а коли вона з своєю руською завзятістю виходить, ані застановляючись над сією національною різницею, за патріота хорвата (не знати властиво, по що сі хорватські патріоти з своїм патріотизмом сидять в Чернівцях), то читачу зістається тільки хіба самому ломити голову, яким чином було переведено компроміс між тими двома патріотизмами» [13, с. 277 – 281].

Отже, Василь Орядин є типовим представником обмеженої інтелігенції, яка лише створює ілюзію ширих душевних поривань долею народу, а насправді непокоїться лише своїми матеріальними статками та побутовим комфортом.

Ще одним цікавим типажем у творі виступає Іван Марко – син пані, у якої Наталка працювала компаньйонкою. Чуйний, працьовитий і щирий чоловік, який завойовує серце дівчини повагою та сердечною дружбою. Він виступає повною протилежністю Орядину: «Я прирівняла його до Орядина, і він видався мені контрастом того ж. Орядин був з виду гарний, майже пишний, а цей майже поганий. Орядин був інтересний своєю непостійністю, своєю гарячою, лиш почасті гамованою натурою, а цей своєю тонкістю так в рухах, як і в думанні, своєю лагідною певністю» [44, с. 176].

Всупереч складним почуттям між молодими людьми, постійним й тривалим від'їздам Марко до різних країн, їм вдається зберегти ці стосунки. Наталка знайшла ту підтримку та розуміння, якого так довго прагнула. Марко осягнув наскільки важливою є для неї література, тому не просто мотивував її продовжувати творити, а й знайшов видавця для її праці. Напевно це те, чого прагнула сама письменниця для себе у реальному житті. Та, на превеликий жаль, цього не сталося.

Отож, повість «Царівна» – це складний багатоаспектний твір, що порушує важливі соціальні, національні, феміністичні та емансипаційні проблеми, що є актуальними й донині.

На основі вищесказаного, ми можемо зробити висновки, що творчість Ольги Кобилянської є багатоаспектною і авторка, як чимало письменників того часу потерпала за майбутнє української інтелігенції. Як рушійна сила культурного та національного розвою, інтелігенція виступає необхідною частиною суспільства. Та на відміну від інших, белетристку турбують не лише чоловіки як представники розвиненої частини населення, а й жінки. Тому у її творах провідна роль відводиться жінкам. Та це лише підкреслює прагнення Ольги Кобилянської дійсно змінити становище жінки в суспільстві.

РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ

ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

3.1 Методика вивчення романної прози на уроках української літератури в закладі загальної середньої освіти

Уроки української літератури є невичерпним джерелом інформації про історію держави, процеси, які відбувалися у той чи інший період, формування ментальних і культурних особливостей народу. Саме тому вивчення шляху становлення письменників і поетів, детальний аналіз їх творів і впливу на майбутні покоління відіграє значну роль у розвитку майбутньої особистості та громадянина держави.

Створення моральних засад і системи цінностей, розмежування добра й зла, уміння функціонувати в соціумі, розуміння причинно-наслідкових зв'язків також відбуваються під час опрацювання художніх праць. Тому для того, щоб здобувачі освіти не просто читали, а отримували корисні навички, які знадобляться їм у житті, потрібно вміти працювати з художнім текстом. А саме: вивчати історичне тло, біографію та світогляд письменника, мотивувати їх самостійно мислити, опрацьовувати літературно-критичні джерела та робити висновки.

Важливу роль також відіграє жанр і форма твору. Як правило, здобувачам легше опрацьовувати зразки малої прози, ніж великої. Переважно це пов'язано з меншим об'ємом тексту, кількістю персонажів, часового проміжку та сюжетних ліній. Чимало зусиль варто докласти для визначення проблематики, тому що, як правило, автор порушує чимало важливих питань, які переплітаються між собою.

Попри те, що аналіз романної прози є значною і проблемною частиною літератури, є досить невелика кількість сучасних праць присвячених цій темі. Варто відзначити літературознавців та методистів, котрі працювали над цим питанням: В. Агєєва, С. Павличко, Т. Гросевич, Б. Степанишин, Є. Пасічник, Г. Токмань, Т. Бовсунівська, М. Васьків, Н. Бернадська та інші.

Для того, щоб зрозуміти специфіку роману як жанру літератури та покращити свої знання з теорії літератури, здобувачам освіти варто опрацювати монографію Ніни Бернадської «Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція». Авторка детально аналізує розвиток жанру роману у зв'язку з історичними та соціальними процесами від його зародження до XXI століття, визначає риси та особливості цього жанру на прикладі різноманітних праць українських письменників. У статті «Новітній український роман: жанрові модифікації і їх вивчення» Н. Бернадська окреслює сучасний стан романної прози та трансформації, які відбуваються в літературі.

Не менш цікавою та корисною розвідкою є дослідження Т. Бовсунівської «Жанрові модифікації сучасного роману», в якому авторка аналізує жанрову еволюцію романної творчості українських і світових письменників. Ця робота допоможе зрозуміти, що українська література є невід'ємною частиною світової.

Виділяється з-поміж інших досліджень розділ «Роман як інтелектуальна провокація» книги «Теорія літератури» Соломії Павличко. Літературознавиця простежує розвиток роману наприкінці ХХ століття, при цьому виділяючи імена В. Підмогильного, М. Хвильового та В. Петрова-Домонтовича. Особливо розкриваючи постать В. Петрова-Домонтовича, авторка розповідає його біографію, підкреслює важливі деталі романів «Дівчинка з ведмедиком» і «Доктор Серафікус». Сміливі й оригінальні мотиви його праць не втратили своєї актуальності й сьогодні. Також не змогла оминати Соломія Павличко й безжальної руки тоталітаризму, яка знищувала українських письменників і гальмувала загальний розвій літератури та культури.

Віддзеркалення суспільних процесів у романах, жанровий прогрес та індивідуальні особливості авторів, як частина творів – усе це детально описано у багатьох працях українського літературознавця Тараса Гросевича.

У праці «Особливості романного мислення» автор наголошує на тому, що романісти мають зовсім відмінний спосіб і тип мислення, ніж письменники, що творять у інших жанрах і перераховує, якими методами вони послуговуються.

Також не варто забувати про методичну складову. Корисними для вчителів і викладачів у вивченні романної прози стануть праці Б. Степанишина, Є. Пасічника, Г. Токмань, де можна знайти чимало корисних порад, для проведення цікавих занять з української літератури, інформацію про особливості романів, які є у навчальній програмі та ті, які варто додати, оцінювання та заохочення учнів. Усе це допоможе створити захопливий урок, який лише збільшить інтерес до літератури.

Роман має тривалу історію становлення та розвитку в українській літературі. У шкільній програмі вивчення романної прози починається у 9 класі з історичного роману «Чорна рада» П. Куліша, у 10 класі учні опрацьовують перший український соціально-психологічний роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та Івана Білика, значно збільшується кількість романів у 11 класі: «Майстер корабля» Ю. Яновського, «Місто» В. Підмогильного, «Тигролови» І. Багряного, «Маруся Чурай» Л. Костенко.

Усі ці твори різняться між собою за тематикою, жанровою класифікацією, проблематикою, сюжетом, ідейним навантаженням, кількістю головних героїв. Та при вивченні всіх цих романів необхідно зосереджуватися на таких аспектах:

- біографічний: дослідження життя та творчості автора, індивідуальність письменника, процес вдосконалення їх письменницьких навичок, роль митця в культурному і літературному розвитку країни, вклад і новаторство;

- історичний: процеси та події, що відбуваються в політичному, соціальному та культурному житті народу, особистий зв'язок письменника з іншими народностями;
- жанровий: теоретичне визначення жанрових особливостей, авторське визначення жанру, зв'язок жанру з іншими;
- композиційний: структура твору, розгляд сюжету, аналіз позасюжетних елементів;
- образний: обговорення головних і другорядних героїв, групування образів за спільними та відмінними ознаками, визначення прототипів персонажів і їх порівняння;
- тематичний: визначення теми та основної думки тексту, розгляд мови тексту, опрацювання лексичних особливостей мовлення героїв;
- порівняльний: зіставлення твору з уже вивченими, пошук схожих та різних рис, взаємозв'язку в системі української та світової літератур.

Якість того, як здобувачі опрацюють роман і зрозуміють його, залежить також від їх індивідуальних і вікових особливостей, рівня мотивації та зацікавленості. Для того, щоб вивчення твору було ефективним і захопливим, вчитель повинен застосовувати нестандартний підхід і різноманітні завдання.

Наприклад, для ґрунтовного образного аналізу варто використовувати прийом створення психологічного портрету героїв, їх еволюції або деградації протягом твору. А традиційний метод написання творів можна покращити пропозицією самостійно написати продовження роману, або додати певні зміни до кінцівки.

Різні інтерактивні прийоми також можна практикувати як для групових, так і для парних чи індивідуальних завдань. Зокрема, проведення дискусій та дебатів (можна залучати здобувачів освіти інших класів), рольових ігор або постановки певних епізодів творів, літературних вечорів.

Використання на уроках коміксів або колажів допоможе у створенні характеристики героїв, запам'ятовуванні подій у хронологічному порядку, розвитку асоціативного мислення. Чудовими додатками для створення коміксів є: «Canva», «Pixton», «Chogger», «ToonDoo», «Paint.NET», «StoryboardThat», «Make Beliefs Comix» та чимало інших. Ці застосунки надають основні безкоштовні функції, яких цілком достатньо для створення власного коміксу без набуття особливих навичок у малюванні.

Також можна використовувати готові матеріали: проєкт «Українська література у коміксах» надає різноманітні комікси по творах зі шкільної програми, які узагальнюють інформацію про текст і автора. Зокрема, існує переклад англійською мовою [92].

Необхідно пам'ятати про сучасні технології, які стануть у пригоді: ментальні карти, хмари слів, проєкти, презентації, штучний інтелект, віртуальні екскурсії, інтерактивні моделі. Як додаткові матеріали варто виділити фільми, аудіокниги, подкасти, літературні конференції. Особливо доцільно послуговуватися різноманітними літературними подкастами, які зараз є популярними серед молоді. Є безліч завдань, які можна виконувати на основі подкастингу: прослухати і виписати цікаву інформацію, визначити, який матеріал здобувачі хотіли б додати або більш креативне заняття самостійно записати подкаст стосовно певного роману.

Існує чимало каналів з подкастами, які є цінним джерелом інформації та цікавим способом урізноманітнити процес навчання: «Запах слова», «Книгосховище», «ПереФарбований лис», «Наша класика», «Правда і кривда», «Три сторінки на день» і багато інших.

Не варто забувати про висловлення власних думок. Самовираження є важливою частиною успішного розвитку дитини, доказом того, що здобувачі освіти справді опрацювали матеріал і сформуvalи своє бачення проблем, які порушуються у творі. Потрібно дати учням можливість висловлюватися, навчатися аргументувати свої рішення. Звичний метод написання твору або

есе можна модифікувати й запропонувати створити власний відгук на книгу. Це можна зробити як інтерактивно (на сайті, у книжковому блозі або для читацького клубу). Головне, щоб це були судження здобувачів, а не отримані з критичних джерел чи від вчителя.

Отже, романи є важливою й актуальною частиною української літератури, які потребують чимало вмінь і навичок для їх аналізу та розуміння. Тому вчителі повинні використовувати різну методику викладання, залучати різноманітні форми роботи, враховувати індивідуальні та вікові особливості учнів і підтримувати високий рівень зацікавленості та мотивації.

3.2 Вивчення роману «Апостол черні» Ольги Кобилянської на уроках позакласного читання

Роман «Апостол черні» є надзвичайно актуальним і необхідним для вивчення у закладі загальної середньої освіти. Саме тому його обов'язково потрібно опрацювати та зробити це можна на уроках позакласного читання. Звісно, одного або двох уроків буде замало, але слід звернути увагу на цей роман, що довгий час був заборонений.

Розпочати вивчення роману краще з біографічного екскурсу в життя авторки – Ольги Кобилянської. Особливо доцільно зосередитися на останньому періоді творчості. Зазвичай під час аналізу життєвого шляху письменників дуже мало часу приділяється кінцевому етапу. Для того, щоб здобувачі змогли усвідомити текст, слід дослідити, в яких обставинах проживала письменниця на той час, що впливало на процес написання. У пригоді стануть автобіографії, спогади друзів і товаришів, праці сучасників. Наприклад, цікавими є спогади онука Ольги Кобилянської Олега Панчука «Під «парасолькою» Ольги Кобилянської», який подає важливі деталі останніх років життя письменниці.

З біографією автора доречно проаналізувати історико-культурний контекст. Соціальні та політичні особливості розвитку суспільства тієї епохи. З цього погляду не можна оминати позицію письменниці стосовно радянської влади, яка всіма силами намагалася перехилити новелістку на свій бік. Також важливо окреслити роль інтелігенції та місце простого люду в процесі розвитку української держави у той час. Для цього етапу можна використати такі методи, як написання хронологічної таблиці у вигляді «мапи думок», опрацювання автобіографій з подальшим створення таймлайн проєкту, перегляд документальних фільмів, дослідження біографій інших письменників, які були тісно пов'язані з творчістю Ольги Кобилянської.

Після такої підготовчої стадії можна розпочати безпосередню роботу з текстом. З метою підвищення рівня мотивації варто організувати літературний клуб, де після прочитання висловлювати свої враження та емоції. І лише після цього займатися вивченням композиції праці, аналізом символізму назви та досліджувати стилістичні й мовні особливості. Для того, щоб краще запам'ятати, в якій послідовності відбуваються події у творі доцільно використати метод коміксів. Існує чимало додатків для створення коміксів, але найпростішим і найзручнішим у користуванні є застосунок Canva. Можна розділити здобувачів на групи, кожна з яких буде працювати над певним ключовим моментом у романі. Потрібно враховувати чимало деталей, таких як: зовнішність персонажів, дизайн, поділ на панелі, колірний палітра, стиль малювання та інше. Наприклад, описати першу зустріч Юліана та Еви, підкреслюючи героїзм і самопожертву юнака.

Доречними також стануть прийоми: визначення ключових моментів роману у формі інфографіки, переказ найбільш цікавих розділів, порівняльний аналіз з іншими романами авторки, наприклад «Землею» або «Людиною».

Одним з найважливіших аспектів, на який варто звернути увагу це жанрова специфіка. Літературознавці по-різному визначали жанр цього твору, дехто стверджував, що це соціально-психологічний роман, інші – філософський. Та найбільш поширеною є думка, що «Апостол черні» – це інтелектуальний роман. Також важливо пояснити учням різницю між цими типами жанрів, описати головні особливості інтелектуального роману, знайти підтвердження у творі. Мотивувати учнів визначити, які конфлікти порушує Ольга Кобилянська в романі, хто є головним героєм-інтелектуалом, якого хвилюють ці проблеми, як побудований сюжет, скільки часових ліній описує авторка, знайти у тексті ознаки взаємозв'язку з іншими творами мистецтва. Корисною для здобувачів стане інформація про виникнення та загальний розвиток інтелектуальної прози в світовій літературі. Таким

чином, ми створимо зв'язок між літературою світу та українською, покажемо, що вітчизняна література є невід'ємною частиною зарубіжної та нічим їй не поступається. Окремо варто розглянути розвій інтелектуальних творів у радянський час, коли українським митцям було особливо важко писати.

Багато часу слід виділити на аналіз проблематики, тому що белетристика підіймає багато різноманітних питань, які є актуальними й до сьогодні: патріотизм і громадянський обов'язок, релігія, особистий вибір людини, кохання та зрада, фемінізм та емансипація, саморозвиток і освіта. Особливо важливим є національний розвиток і роль кожного у цьому процесі. Наприклад, що зумовило письменницю написати роман, у якому велику роль відіграє питання патріотизму, яка була особиста позиція авторки, які настанови ми можемо побачити у творі, чи нагальне це зараз. Ці та інші питання допоможуть краще зрозуміти тему та ідею роману та дозволять учням висловлювати власні думки стосовно цього.

Дослідження методів і прийомів побудови характеру персонажів є надзвичайно важливим для розкриття теми та ідеї твору. Творчість Ольги Кобилянської характеризується глибоким психологізмом, тому необхідно проаналізувати монологи та роздуми героїв задля детального розуміння їх душевних переживань і емоцій.

Варто поєднати визначення проблематики роману з системою персонажів. І через розкриття героїв у світлі тієї чи іншої проблеми зрозуміти їх мотиви та поривання. Крім, безпосередньої авторської оцінки потрібно враховувати непряму характеристику: ставлення інших героїв, вчинки в різноманітних ситуаціях. Групування героїв за їх позицією стосовно національного питання, вірності власному народу та самим собі допоможе структурувати персонажів. Наприклад, до групи патріотів можемо віднести Юліана Цезаревича, отця Захарія, Дору, а до героїв з більш нестійкою національною позицією – Еву, пані Орелецьку, Альбінського.

Крім психологічного аналізу, потрібно звернути увагу на зовнішність героїв, чи відповідає вона їхнім душевним пориванням. Для цього можна застосувати сучасні технології штучного інтелекту та створити зображення кожного героя, за власним описом або цитатною характеристикою з твору.

Важливо простежити еволюцію персонажів, як вони змінюються, що зумовлює ці зміни, чи відбувається це в кращий чи в гірший бік. Особливо це спостереження допоможе при аналізі Еви: як змінюється її особистість після того, як вона переїздить, як ця зміна впливає на її стосунки з Юліаном, чи змінила б вона свою позицію, якби залишилася поруч з батьками, чи завжди вона була такою чи лише потрапила під згубний вплив – ці та інші питання дозволять всебічно дослідити головну героїню.

Як висновок необхідно проаналізувати місце роману в українській літературі, чи мав він вплив на інших письменників і загалом на розвиток письменства в майбутньому.

Отже, роман «Апостол черні» є цікавим зразком романної інтелектуальної прози та невичерпним джерелом знань для учнів, саме тому його вивчення на уроках позакласного читання відіграє значну роль. Усі методи та прийоми аналізу твору, форми роботи з текстом, зазначені вище, допоможуть не просто опрацювати роман, а зрозуміти його, насолодитися чудовою історією та здобути неоціненні навички та вміння. Головне, щоб здобувачі змогли зрозуміти важливість й актуальність роману в наш час.

ВИСНОВКИ

Інтелектуальна проза є цікавою та важливою складовою світової літератури. Особливостями цієї прози є порушення глибоких філософських, соціальних, культурних і громадянських проблем, які змушують читача замислюватися над ними, складна композиційна будова, головні герої відрізняються винятковими розумовими здібностями та високим рівнем емоційного інтелекту. Опрацювання подібних творів дозволяє розвивати критичне мислення, підвищувати рівень культури, освіти та національної свідомості.

В українській літературі інтелектуальна проза представлена творами таких авторів як Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської, А. Кримського, В. Винниченка, В. Підмогильного, В. Петрова, П. Загребельного.

Кожен з письменників привносив щось нове та варто відзначити вплив Ольги Кобилянської, яка пройшла складний шлях в українській літературі. По-різному сприймалася сучасниками: одні – критикували, інші – захоплювалися. Та заперечувати те, що творчість Ольги Кобилянської є винятковою неможливо, і це підтверджується актуальністю її робіт і до сьогодні.

Велику роль у становленні Ольги Кобилянської як письменниці відіграло оточення: родина, друзі, відомі українські автори. Сім'я завжди була суттєвою у житті новелістки. Особливо міцний зв'язок у неї був з матір'ю, яка намагалася зрозуміти бажання доньки досягти чогось значного. Не варто применшувати і вплив батька, який власним прикладом показав, що потрібно боротися за свої мрії до останнього та не здаватися перед труднощами. Добрі взаємини мала Ольга Кобилянська і зі своїми братами та сестрою, які також проявили себе як талановиті та розумні особистості. Не менш важливим для формування літературних поглядів стало спілкування з відомими українськими діячами та письменниками: Софія Морачевська-

Окуневська – перша лікарка в Австро-Угорщині, феміністка, громадська діячка, Августи Кохановська та вся її родина, які радо приймали Ольгу Кобилянську в себе вдома, коли та ще була дитиною, Наталія Кобринська стала справжнім мотиватором і прикладом для письменниці, яка лише шукала свій шлях у літературі. Безперечно, не можна не згадати Лесю Українку, яка щиро й відкрито підтримувала та допомагала їй у складні періоди життя. Їх дружба й досі є однією з найвизначніших у літературі, а епістолярій залишається одним з найбільш досліджуваних. Також варто згадати ім'я Осипа Маковея, яке часто пов'язують лише з їх історією кохання, але ж передусім, він був літературознавцем, видавцем і редактором журналів, який теж допоміг письменниці розкрити її талант сповна.

Важливе місце в житті новелістки займала світова література та автори: Ф. Ніцше, Є.-П. Якобсен, Є. Марліт, Й. В. Гете, Г. Гейне, Ф. Шиллер, Й. Г. Гердер, В. Шекспір, М. Метерлінк, Г. Ібсен, Г. Келлер і чимало інших.

Її творчість увібрала у себе всі ці риси та особливості, вдало поєднуючись з власними поглядами та принципами. Саме тому твори Ольги Кобилянської відрізняються різноманітною тематикою: розкриття внутрішнього світу людини, фемінізм і емансипація особистості, особистість і природа, індивідуальність і мистецтво, національний розвиток українського народу, патріотичне виховання майбутніх поколінь. Експериментувала вона й з жанровими формами, починаючи малою прозою – новелами, поезією у прозі, нарисами, етюдами, і завершуючи великою – повісті, романи.

Одним з прикладів інтелектуального роману є «Апостол черні», який пройшов непростий шлях до читачів: проблеми зі здоров'ям під час його написання, відмова видавати цей твір, критика з боку радянської влади. Та попри це, роман став неоціненним внеском Ольги Кобилянської у розвиток української літератури. Ця праця характеризується глибоким психологізмом, філософською і національною проблематикою, символізмом, цікавими головними героями та неординарним сюжетом.

Вивчення роману «Апостол черні» є необхідним у закладі загальної середньої освіти. Вчителі мусять наголосити передусім на висвітленні теми пошуку українського народу у творі та перешкод, які доводиться долати Україні на шляху до свободи. Особливо актуальним буде питання вірності власній державі, патріотизму та стійкості. Під час аналізу роману можна використовувати різноманітні методи та форми роботи з текстом, біографією письменниці, образною системою, проблематикою та композицією. Залучення сучасних технологій та роботи в групах або парах підвищить рівень мотивації і дозволить опрацювати роман набагато цікавіше.

Отже, тема інтелектуальної прози продовжує розвиватися, попри всі труднощі. Творчість Ольги Кобилянської є знаковою в українській літературі та потребує подальшого детального аналізу, особливо з погляду інтелектуальності.

Клас: 10.

Тема: Життя і творчість Ольги Кобилянської. «Апостол черні» – інтелектуальний роман національно-патріотичного спрямування.

Мета:

- **навчальна:** ознайомити здобувачів загальної середньої освіти з життєвим шляхом письменниці; аналізувати роман, акцентуючи увагу на жанрових особливостях і тематичній спрямованості; характеризувати образну систему твору; визначати мотиви написання роману;
- **розвивальна:** сформувати індивідуальне ставлення здобувачів до проблем, порушених у творі; навчити визначати авторські думки; розвивати критичне мислення; виробити вміння працювати в групах і парах; стимулювати розвиток творчих здібностей;
- **виховна:** сприяти формуванню патріотичного ставлення до Батьківщини, національних і культурних надбань; створювати стійку громадянську позицію; розширювати кругозір і виробляти повагу та розуміння до різноманітних ситуацій;

Тип уроку: позакласного читання.

Методи та прийоми: слово вчителя, бесіда, робота в групах, фронтальна робота, прийом «Мозковий штурм», гра «Упізнай героя», рефлексія.

Міжпредметні зв'язки: історія України, українська мова.

Обладнання: портрет О. Кобилянської, презентація, текст роману «Апостол черні», картки, таблиці.

ПЕРЕБІГ УРОКУ:

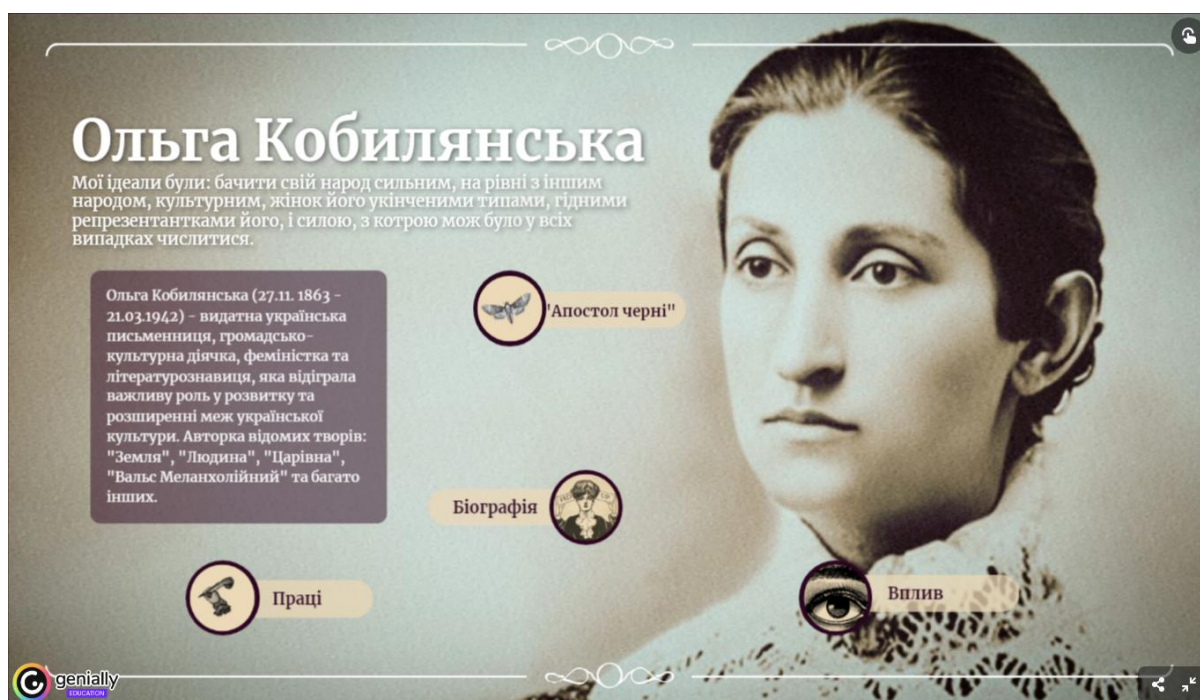
- I. Організаційний момент. Забезпечення емоційної готовності до уроку.
- II. Перевірка домашнього завдання.
- III. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми і мети уроку.

1. Бесіда.

- Як ви можете описати життя Ольги Кобилянської?
- Які особливості творчого шляху письменниці можете назвати?
- Що нового привнесла новелістка в українську літературу?
- Які твори принесли їй визнання?
- Чому критики називають письменницю «жрицею» краси?
- Чому критики старого та молодого покоління по-різному сприймали творчість письменниці?
- Письменниця показує сильних жінок у своїх творах. Чи вдалося їй створити образ сильного чоловіка? У чому полягає його сила?
- Яке місце займає белетристика в українській культурі зараз?

2. Презентація «Шляхами Ольги Кобилянської».

<https://view.genially.com/6735aa8b442a64e83951a1c0/interactive-image-olga-kobilyanska>

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

1. Прийом «Мозковий штурм».

Нам вдалося поєднати повторення біографічного матеріалу з історією створення роману. І зараз можна перейти до найцікавішого – тексту. Так як ви вже опрацювали твір вдома, давайте визначимо тему, ідею, основні мотиви та проблематику у вигляді мозкового штурму (здобувачі по черзі занотовують свої думки до відповідної колонки).

2. Слово вчителя.

Період написання роману був справді складним для письменниці, що лише підкреслює його важливість. Ольга Кобилянська прагнула таким чином залишити настанови, які майстерно вкладає в уста своїх героїв. Їх переконання та твердження настільки органічно переплітаються з майстерно створеною любовною лінією, що відділити одне від іншого дуже важко. Та й саме коло питань не обмежується патріотичною чи інтимною спрямованістю.

3. Робота у групах.

1 група: проаналізувати образ Юліана (внутрішні конфлікти, національну позицію, риси характеру, ставлення до релігії, любовні перипетії тощо).

2 група: віднайти у романі національно-патріотичні висловлювання героїв, довести, що деякі справді належали до свідомих і освічених людей, що вболівали за розвиток України.

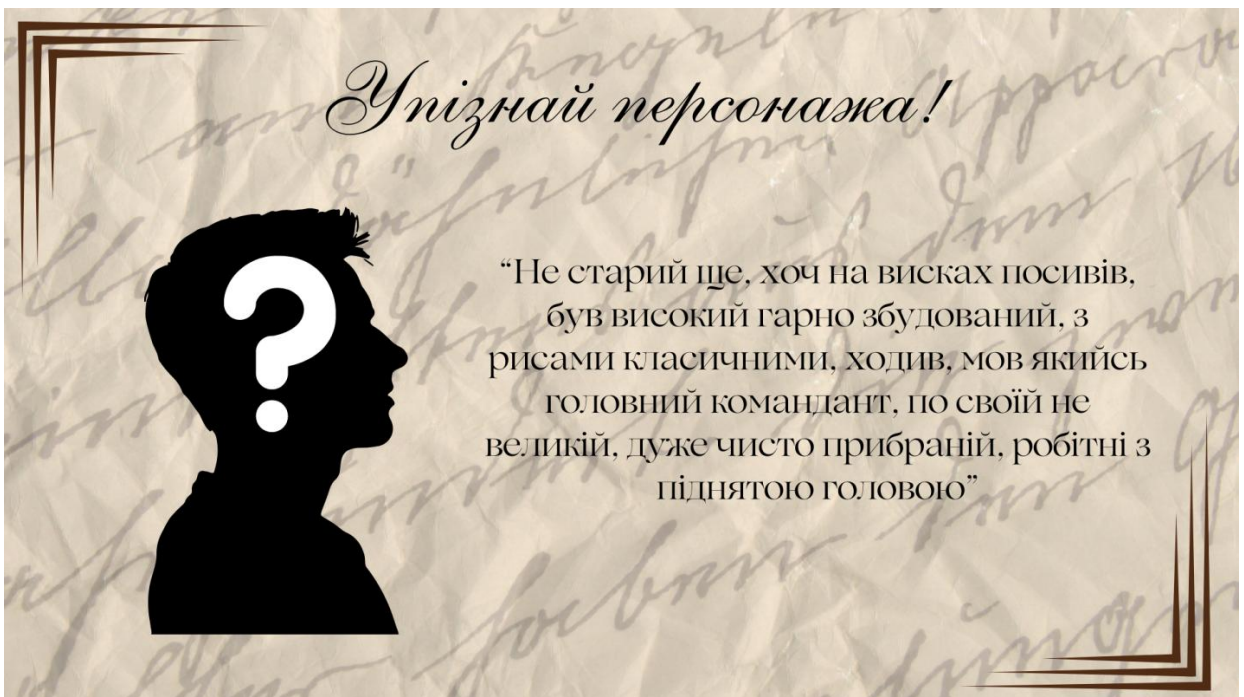

3 група: опрацювати образи-символи, які можна зустріти у творі («апостола» і релігії загалом, «черні», «війська та меча», «Карпат як постійного місця сили» і природи загалом, «годинника як утвердження швидкоплинності життя»).

4. Гра «Упізнай героя».

Здобувачам освіти запропоновані цитати героя або слова, сказані про персонажа. Їх завдання відгадати, хто це.

Упізнай персонажа!

“Гарний, темноволосий з ясними очима, струнким ростом батька, та ледве помітною мімікою брів, що надавало його молодому обличчю вираз задумливості, то знов чудовання – робив дуже миле враження”.

Упізнай персонажа!

“Темне волосся, з класичним профілем, блідавої щери і сталевий барви очима та чудно привабливим усміхом. Вона так побоювалася тепер, як і взагалі "лайки" за "лінивість", злишню цікавість і про своє "циганське" обличчя, що їй треба було силоміць вишхати, коли батько кликав”.

Упізнай персонажа!

“Едвард говорив правду. Але як він се сказав, то хіба не бачив її гарне, мов з мarmуру виточене, чоло з темними рівними бровами над такими ж очима.

Уста, правда, були ніби грубшим пензлем мальовані — але хто б на се звертав увагу, хто глядів у її очі, мудрі й допитливі”.

Упізнай персонажа!

“Вона й не дуже гарна, хіба що ростом.

Волосся в неї попелясте, рішучо попелясте. Мама каже, що щось подібного милого й любого не бачила; та ще й граціозна”.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Проблемні питання.

- Чи є роман «Апостол черні» актуальним для сучасної української літератури?
- Який герой є вашим улюбленим і чому?
- Якби у вас була можливість змінити щось у творі, що це було б і чому?

VI. Підбиття підсумків уроку. Оцінювання.

1. Рефлексія «Закінчи речення»

- Сьогодні я дізнався...
- Мені було цікаво...
- Мені було важко опрацьовувати...

VII. Домашнє завдання.

1. Створити комікс за мотивами улюбленої частини твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Автобіографія. Ольга Кобилянська. Zbruc.eu : веб-сайт. URL: <https://zbruc.eu/node/87928> (дата звернення: 15.06.2024).
2. Агєєва В. Жіночий простір. *Магістеріум. Літературознавчі студії*. Вип. 8. Національний університет «Києво-Могилянська академія». 2002. С. 3–10.
3. Антохій М. Ольга Кобилянська і Ф. Ніцше. Збірник на пошану Ольги Кобилянської (1863–1942). Мюнхен, 1991. С. 33–37.
4. Блохин Д. Вплив німецької культури на творчість Ольги Кобилянської. *Волинь філологічна : текст і контекст*, 26, 2019. С. 5–25. <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/803>
5. Венгуренко Н. Художній світ О. Кобилянської у контексті проблеми синтезу музики та живопису в українській літературі. *Київська старовина*. 2003. № 4. С. 55–59.
6. Вознюк В. А. Ольга Кобилянська. Харків : Фоліо, 2012. 153 с.
7. Ганошенко Ю. А. Інтелектуальність в романі VS інтелектуальний роман : до проблеми дифініціювання жанру. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Вип. V. С. 265 – 271.
8. Генералюк Л. Взаємодія літератури і мистецтва. Начерк теорії словесно-візуальних інтеракцій. *Studia Methodologica*. Тернопіль : ТНПУ, 2009. Вип. 29. С. 81–88.
9. Георгіце І., Михайловська-Вільданова Н. Феміністичний дискурс новели Ольги Кобилянської «Valse Melancolique». Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. *Спільний українсько-румунський науковий журнал*. (АПСНІМ). 2019. № 3 (23), С. 42–46.
10. Гірняк М. Інтелектуальний код художньої прози Івана Франка : вимір проблематики. *Studia methodologica*. 2023. № 55. С. 20–38.

11. Горбатюк О. Степан Смаль-Стоцький як літературознавець : постаті та явища нової української літератури : дис. канд. філол. наук : 10.01.01. 2008, 186 с.
12. Горбач А.-Г. Ольга Кобилянська й німецька культура. Наукові записки [Українського технічно-господарського інституту]. 1967. Ч. XIV(XVII). С. 43–61.
13. Грушевський М. С. Твори у 50-и томах. Львів : Світ, 2008 р., т. 11, С. 750.
14. Грицай О. Ольга Кобилянська : Літературно-критичний нарис. *Літературно-науковий вісник*. 1922. Кн. VI. С. 235–250. Режим доступу : <https://zbruc.eu/node/73552> (дата звернення: 15.07.2024).
15. Грицак Н. Методичні основи жанрового аналізу художнього твору : ретроспективний огляд. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2018. Випуск 3 (94). С. 42–49.
16. Гундорова Т. Кобринська Наталія Іванівна. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. Дзюба, А. Жуковський, М. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-8894>
17. Гундорова Т. Леся Українка і Ольга Кобилянська : «щось таке, чому назви нема в людській мові». Zbruc.eu : веб-сайт. URL: <https://zbruc.eu/node/103415> (дата звернення: 17.06.2024).
18. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискусія раннього українського модернізму. Київ : Критика, 2009. 441 с.
19. Гундорова Т. FEMINA MELANCHOLICA. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ : Критика, 2002. 272 с.

20. Демченко І. Колористика як прикметна ознака поезики Ольги Кобилянської. *Вісник Запорізького державного університету. Сер. : Філологічні науки*. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. № 2. С. 1–4.
21. Демченко І. А. Особливості поезики Ольги Кобилянської : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 1999. 20 с.
22. Денисюк І. Дві еротичні новели Ольги Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. Вип. 58-59. Чернівці : Рута, 1999. С. 35–37.
23. Дзюба І. Читаючи Кобилянську. Кілька зіставлень. *Українська мова і література в школі*. 1986. № 2. С. 20 – 27.
24. Дмитренко Н. Музичні ремінісценції та засоби творення художнього образу в літературній спадщині Ольги Кобилянської. *Manuscript : Класична спадщина і сучасний літературний процес*. 2015. №1. С. 33–53.
25. Дім поважного й високоосвіченого старости Кохановського. Муніципальна бібліотека м. А. Добрянського : веб-сайт. URL: <http://dobrabiblioteka.cv.ua/ua/news?id=1402947> (дата звернення: 15.06.2024).
26. До 150 –річчя від дня народження Лесі Українки. Муніципальна бібліотека м. А. Добрянського : веб-сайт. URL: <http://www.dobrabiblioteka.cv.ua/ua/news?id=1232543> (дата звернення: 17.06.2024).
27. Дугаєва Т. Августа Кохановська – яскрава зірка на мистецькому небосхилі Буковини. Знахідки й уточнення важливих деталей біографії. *Версії*, №39, 27 вересня – 3 жовтня 2018. С. 6–7.
28. Епістолярій Ольги Кобилянської та Лесі Українки. Zbruc.eu : веб-сайт. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/103416> (дата звернення: 15.06.2024).
29. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. Київ : Основи, 1998. С. 199–205.

30. Євшан М. Під прапором мистецтва. Літературно-критичні статті. Київ. «Життя і мистецтво». 1910. 108 с.
31. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Femina, 1995. 541 428 с.
32. Жаркова Р. Тільки її музика : чоловічий звукографізм у жіночому письмі Ольги Кобилянської та Ельфріди Єлінек. Музична фактура літературного тексту : інтермедіальні студії. Львів : Апріорі. 2017. С. 269–278.
33. Жижченко Л. Жанрова специфіка роману О. Кобилянської «Апостол черні». *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2015. Вип. 1. С. 263–268. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppsf_2015_1_39.
34. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник : у 2 т. Т. 2; / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2006. 864 с.
35. Кирилюк С. На літературних «перехрестях»: О. Кобилянська і Є.-П. Якобсен. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. Чернівці : Рута, 2001. Вип. 116. С. 23–30.
36. Кирилюк С. Новела Єнса Петера Якобсена «Могенс» у перекладі Ольги Кобилянської: текст і контексти. *Слово і Час*. 2023. № 6 (732). С. 20–34. Режим доступу: <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2023.06.20-34>
37. Кирилюк С. Ольга Кобилянська і світова література. Чернівці : Рута, 2002. 174 с.
38. Кобилянська О. Апостол черні : роман. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 420 с.
39. Кобилянська О. Дещо про ідею жіночого руху. Українська література : вебсайт. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13048> (дата звернення: 20.09.2024).
40. Кобилянська О. За ситуаціями. Харків : «Фоліо», 2023. 192 с.

41. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Київ: Дніпро, 1982. С. 17–197.
42. Кобилянська О. Слова зворушеного серця : Щоденники; Автобіографії; Листи; Статті та спогади / упоряд.: Ф. Погребенника. Київ : Дніпро, 1982. 359 с.
43. Кобилянська О. Твори : у 5 т. Т. 5. Київ : Держ. вид-во худож. л-ри, 1963. С. 369.
44. Кобилянська О. Твори : в 2-х томах. / упоряд.: Ф. Погребенника. Київ : Дніпро, 1983. Т. 1. 541 с.
45. Козирєва Н. В. Філософська культура інтелектуальної прози. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2014. Вип. 6-7. С. 114–122. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Multi_2014_6-7_14.
46. Крупка М. Емансипаційні тенденції в українській жіночій прозі кінця XIX – початку XX століть : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.01.01 Київ, 2004. 24 с.
47. Крупка В., Ткаченко В. Концепція емансипованої жінки у прозописьмі Ольги Кобилянської й Елізи Ожешко / Інформаційне суспільство : сучасні трансформації : монографія / за ред. У. Лешко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : ФОП Корзун Д.Б. 2020. С. 248–257.
48. Кузьменко В.І., Гарачковська О.О., Кузьменко М.В. Історія зарубіжної літератури XX ст. : навч. посіб. / за ред. В.І. Кузьменка. Київ : Академія, 2010. 496 с.
49. Лебедівна Л. Одвічний пошук гармонії (три іпостасі О. Кобилянської в оповіданні «Valse malancolique»). *Слово і час*. 2003. С. 70–76.
50. Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості : веб-сайт. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp/1891/18910316.html> (дата звернення: 17.07.2024).

51. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
52. Лубківська О. *Моделі вияву ніцшеанської філософії в українській літературі. Сучасність*, 1995. № 4. С. 144–147.
53. Луців Л. *Двоє мрійників* (О. Кобилянська й С. Якобзен). Тернопіль; Львів : Друк. А. Салевича, 1930. 34 с.
54. Луців Л. Ольга Кобилянська. Джерзі Ситі : Свобода, 1965. С. 69.
55. Луців Л. О. Кобилянська і Ф. Ніцше. Zbruc.eu : веб-сайт. URL: <https://zbruc.eu/node/65991> (дата звернення: 18.06.2024).
56. Максим'юк О. В. Інтелектуалізація мови персонажів у творах Ольги Кобилянської. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 1, вип. 29. С. 70–75. URL http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/29/part_1/12.pdf (дата звернення: 15.06.2024).
57. Малознайомі сторінки взаємин Софії Окуневської та Ольги Кобилянської. Муніципальна бібліотека м. А. Добрянського : веб-сайт. URL: <http://dobrabiblioteka.cv.ua/ua/news?id=1295527> (дата звернення: 15.06.2024).
58. Матусяк Л. *Твори Ольги Кобилянської з життя української інтелігенції. Пошуки морального ідеалу*. автореф. дис. ... канд. філол. наук : Київ, 2000. 19 с.
59. Мельник Г., Ткаченко В. Особливості художньої реалізації теми природи й людини у творах малої прози О. Кобилянської. *Літературознавчі студії : збірник наукових праць*. Вінниця : ТВОРИ, 2020. Вип. 14. С. 104–112.
60. Моклиця М. Стильові домінанти творчості Ольги Кобилянської. *Слово і час*. 2012. № 4. С. 52–63.
61. Мулик-Луцик Ю. *Духовий портрет Ольги Кобилянської (психологічна студія)*. Вінніпег : Накладом Організації Українок Канади ім. Ольги Бесарабової в Вінніпегу, 1952. 100 с.
62. Наливайко Д. Маркери розпаду жанрово-стильової системи літератури другої половини ХХ ст. *Слово і час*. 2019. № 11. С. 4 – 19.

63. Нечаюк Л. Художнє моделювання проблеми української інтелігенції другої половини XIX ст. в повістях Б. Грінченка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 22. С. 21–24. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_22_8.
64. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Книга для всіх і ні для кого. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3781> (дата звернення: 10.07.2024).
65. Ожоган Л. «Казус Ніцше» у запитах філософських смислів прози Ольги Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. пр. Чернівці : ЧНУ, 2011. Вип. 545/546. С. 44–49.
66. Ольга Кобилянська. Альманах у пам'ятку її сороколітньої письменницької діяльності (1887-1927). Кравченко У. та ін. Чернівці : 1928. 311 с.
67. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Монографія. 2-ге вид., перероб і доп. Київ : Либідь, 1999. 447 с.
68. Павличко С. Теорія літератури. Київ : 2009. 664 с.
69. Павличко С. Фемінізм. Київ : 2002. 327 с.
70. Павлишин М. Ольга Кобилянська: прочитання. Харків : Акта, 2008. 360 с.
71. Панченко В. Неубієнна література : дослідн. етюди. Київ : Твім інтер, 2007. 436 с.
72. Пасічний В. Жанрові особливості малої прози ранньої Ольги Кобилянської. Вінниця, 1963. С. 110–128.
73. Перевертень Н. Перші образи українських інтелігентів у творах І. Нечуя-Левицького. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип.26(1). С. 295 – 299. Режим доступу: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/26/part_1/56.pdf

74. Погрібний А. «...Бажав би... допомагати у спільній праці». Zbruc.eu : веб-сайт. URL: <https://zbruc.eu/node/57480> (дата звернення: 28.09.2024).

75. Погребенник Ф. Ольга Кобилянська. Київ : Знання, 1988, № 6. 48 с.

76. Подзігун В. Кордоцентризм – один із кодів української душі (на матеріалі прози Ганни Барвінок). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : Збірник наукових праць. Серія : Філологія. Вінниця : Видавництво ВДПУ, 2007. Випуск 9. С. 230–234.

77. Починок Л. Ольга Кобилянська : Знайома постать у новому ракурсі : Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2005. 192 с.

78. Починок Л. Проблема родини у творчості Ольги Кобилянської : морально-етичний та національний аспекти. Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Випуск 697-699. С. 123–126.

79. Petrovych O.V., Vinnichuk A.P., Poida O.A., Tkachenko V.I., Vakaliuk T.A., Kuzminska O.H. The didactic potential of cloud technologies in professional training of future teachers of Ukrainian language and literature CEUR Workshop Proceedings (Scopus) 2022. Vol. 3085, Pages 259–277. <http://ceur-ws.org/Vol-3085/paper32.pdf>

80. Русова С. Наші визначні жінки : літературні характеристики-силюети. Виннипег, Канада. 1945. 107 с.

81. Саєнко В. З українсько-скандинавських літературних взаємин: О. Кобилянська і Є.-П. Якобсен. *Слово і час*. 2013. № 11. С. 19–30.

82. Синицька Н. Характерні ознаки інтелектуальної прози. *Слово і Час*. 2003. №11. С. 75–80.

83. Ткаченко В. До проблеми української ментальності (на матеріалі прози Ганни Барвінок). *Літератури світу : поетика, ментальність і духовність*

: збірник наукових праць. Вип. 6. / Головний редактор – доктор філологічних наук С.І. Ковпик. Кривий Ріг : «НВП Інтерсервіс», 2015. С. 262–270.

84. Ткаченко Т. Жанрове розмаїття малої прози Ольги Кобилянської. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки 2015. № 1. С. 285–293.

85. Ткаченко В. Жіночі характери у прозі Ганни Барвінок : система духовних цінностей Українська література : історичний досвід і перспективи. Вип. № 2. Вінниця : ТВОРИ, 2023 р, С. 70–81.

86. Ткаченко В. Еволюція жіночого характеру в прозі Ганни Барвінок та Ольги Кобилянської (на матеріалі оповідання Ганни Барвінок «Праправнучка баби Борця» та новели Ольги Кобилянської «Некультурна»). Українська література : історичний досвід і перспективи. 2024. Вип. 3. С. 46–56.

87. Ткаченко В. І., Дика С. Ю. ІНТЕЛЕКТУАЛІЗМ ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ. The 4th International scientific and practical conference “Innovative development of science, technology and education” (January 18-20, 2024) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2024. 700 p. С. 488–493. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-innovative-development-of-science-technology-and-education-18-20-01-2024-vankuver-kanada-arhiv/>

88. Ткаченко В. Ліризм як елемент кордоцентризму в мемуаристиці Ганни Барвінок. Літератури світу : поетика, ментальність і духовність. Збірник наукових праць. Випуск 8. / Головний редактор – доктор філологічних наук С. І. Ковпик. Кривий Ріг, 2017. С. 201–209.

89. Ткаченко В. І., Дика С. Ю. Література в системі мистецтв крізь призму інтермедіальності. The 1st International scientific and practical conference “Innovations and prospects in modern science”. Stockholm, Sweden. 2023. 308 – 313 p.

90. Ткаченко В. І., Дика С. Ю. Мала проза Ольги Кобилянської в контексті інтермедіальності. The 4th International scientific and practical conference “Scientific research in the modern world” Toronto, Canada. 2023. 436 – 441 p.

91. Ткаченко В. Характер моделювання жіночих образів у прозовій спадщині Ганни Барвінок. Літератури світу : поетика, ментальність і духовність : збірник наукових праць. Вип. 7. / Головний редактор – доктор філологічних наук С. І. Ковпик. Кривий Ріг : «НВП Інтерсервіс», 2016. С. 190–197.

92. Українська література в коміксах. веб-сайт. URL: <https://ukrlitcomics.com.ua/> (дата звернення: 04.10.2024).

93. Франко І. Зібрання творів : У 50 т. Київ : Наукова думка, 1976–1986. С. 13 – 414.

94. Франко І. Я. Критичні письма о галицькій інтелігенції. Зібрання творів у 50 т. Київ : Наук. думка, 1986. Т. 26. С. 88 – 92.

95. Франко І. Я. Поза межами можливого. Що таке поступ? Одвертий лист до галицької молодезі. Київ : ПрАТ «Українська Прес-група, 2012. Вид. 1. 80 с.

96. Хмелюк М. Пошуки жіночого самовираження у ранній творчості Ольги Кобилянської. *Слово і час*. 2013. № 2. С. 49–53.

97. «Чи не могла б таки я сама оселитись у Вашій стороні» Муніципальна бібліотека м. А. Добрянського : веб-сайт. URL: <http://www.dobrabilioteka.cv.ua/ua/news?id=1399539> (дата звернення: 15.06.2024).

98. Швець А. «Ми собі так добре жили»: Ольга Кобилянська у взаєминах з Наталією Кобринською. Гендер в деталях : веб-сайт URL: <https://genderindetail.org.ua/library/istoriya-i-pamyat/olha-kobylianska-u-vzaemynah-z-nataleyu-kobrynskoyu.html> (дата звернення: 15.06.2024).

99. Ширяєва К. Ідея надлюдини у «Філософії життя» Фрідріха Ніцше. Магістерські студії. Альманах. Херсон : ХДУ, 2022. Вип. 22. С. 110–113.

100. Щербанюк Л. Півтора сторіччя Осипа Маковея Zbruc.eu : веб-сайт. URL: <https://zbruc.eu/node/69889> (дата звернення: 17.06.2024).